

Трговина људима

(правни, криминалистички и психолошки аспекти)

Приручник за напредну обуку полицијских службеника
за чин млађег инспектора у Босни и Херцеговини

ТРГОВИНА ЉУДИМА

(правни, криминолошко-криминалистички
и психолошки аспекти)

Приручник за напредну обуку
полицјских службеника за чин
млађег инспектора у Босни и Херцеговини

Бања Лука – Мостар – Сарајево
2015.

Ова публикација је израђена у оквиру пројекта „Борба против трговине људима и организованог криминала“, који финансира Европска комисија, а проводи ИЦМПД у сарадњи са ЕФ и ФИИАПП. Публикација је урађена уз помоћ Европске уније. Садржај ове публикације искључива је одговорност аутора Елдана Мујановића и Елмедина Муратбеговића и ни на који начин се не може сматрати да одражава стајалишта Европске уније, као ни стајалишта ИЦМПД-а.

This manual has been elaborated in the framework of the project “Fight against Trafficking in Human Beings and Organised Crime” funded by the European Union and implemented by ICMPD in cooperation with Expertise France and FIAPP. This manual has been produced with the assistance of the European Union. The contents of this publication are the sole responsibility of the authors and can in no way be taken to reflect the views of the European Union or ICMPD.

Аутори:

Елдан Мујановић
Елмедин Муратбеговић

Сарадници на изради материјала:

Таиб Спахић
Борис Ивановић
Миле Шикман

Изради овог Приручника допринијели су запослени на полицијским академијама у Босни и Херцеговини.

За издавача:

International Centre for Migration Policy Development (ICMPD)
Gonzagagasse 1
A-1010 Vienna
Austria
www.icmpd.org

Copyright:

International Centre for Migration Policy Development
Austria, 2015

Сва права задржана од стране ИЦМПД. Забрањено је умножавање, копирање или пријенос у било којем облику или средствима, електронским или механичким, укључујући фотокопирање, снимање или похрану дијела или цијеле публикације без претходне сагласности носиоца ауторских права.

Прелом:

Поета ПИста д.о.о.

Штампа:

ТопДог д.о.о.

ИСБН: 978-3-902880-73-4

ИСБН: 978-3-902880-71-1

1.

ПРВИ ЧАС НАСТАВЕ

ПОЈАМ И ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

1.1. ПОЈАМ И ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Трговина људима представља феномен који “баштини” дугу традицију у развоју цивилизације. Ако бисмо је везали за неки здраворазумски појам у историји, којим би у највјернијем облику објаснили саму суштину онда бисмо безбједно кренули од објашњења да је то феномен који у пренесеном смислу ријечи третира проблем ропског положаја људи. Међутим, тешко се задржати на овој аналогији. Историја трговине људима сеже далеко у прошлост, у период робовласништва, када су људи држани у друштвеном или правном статусу роба, с одузетим људским правима, и у власништву друге особе или заједнице. За потребе овог приручника, користићемо, у неку руку, изведбenu дефиницију трговине људима, која ће на најбољи начин послужити за каснију разраду овог феномена. Тако бисмо могли закључити да трговина људима (најчешће женама и дјецом), у свом бићу кривичног дјела, обухвата радње регрутовања, транспорта, трансфера, сакривања, односно пружања уточишта или прихвата особа. С друге стране, радња извршења обухвата принуду, пријетњу или употребу силе у сврху стварања страха као основног генератора ове појаве. Свакако, радња извршења у великом броју случајева је проширена и на отмице, преваре, обмањивања, злоупотребе власти или стања угрожености људи, како би се створио зависнички однос с “експлоататором”.

Ово није ријетка појава и мора бити евидентирана, зато за потребе овог приручника требамо посебно нагласити појмове давања или примања новца/бенефиција за добијање пристанка особе, која има контролу над неком другом особом, а све у сврху експлоатације. Све ове радње су, најчешће, кумулативно укључене у савремене облике трговине људима, које ћемо у овом Приручнику расвијетлити са аспекта етиологије (узроци), феноменологије (облици) али и начина откривања и разјашњавања случајева (хеурстичка криминалистика) те на крају и доказивања истих (силогистичка криминалистика).

Наравно, феномен “трговине људима” и не би био тако опасан да се не мијења брзо и да не поприма нове облике. Ширење и експанзија овог проблема допринијела је и томе да се форма искоришћавања људи није ограничила само на сексуалну експлоатацију и принудни рад. У новије вријеме она добија новију форму оличену у узимању људских органа, искоришћавању људи у порнографији и осталим облицима растуће “секс индустрије”, као и кроз друге облике ропског рада. Посебно је забрињавајући тренд то што су жртве углавном дјеца, углавном дјевојчице, а све чешће и дјечаци. Жртве су све млађе доби, чиме овај проблем постаје сложенији и проблематичнији у односу на кршење људских права и основних слобода, обезбјеђивање одговарајуће заштите прије свега дјечи и малољетницима, али и осталим маргинализованим групама становништва (странци, избјеглице, имигранти, мањине и др.) (Вудић, 2012).

С обзиром да је проблем трговине људима веома комплексан, често долази до грешака у идентификовању потенцијалне жртве. Битно је направити разлику између трговине људима и илегалне миграције, јер се природа помоћи и заштите за жртве трговине разликује од оне која се пружа овим жртвама. Такође је битно да сви професионалци који учествују у борби против трговине људима знају разлику између проституције и трговине људима (Ди Никола, 2009).

Протоколом о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, посебно жена и дјете (Протокол из Палерма), уз Конвенцију УН-а против транснационалног организованог криминала (УНЦТОЦ) прописује се, у 2003. години, сложена дефиниција трговине људима. Ова дефиниција, дата у Протоколу из Палерма, врло је детаљна и вишеслојна, како би обухватила промјенљиву природу трговине с обзиром на профил жртва и модус операнди починилаца. У новијем регионалном приступу, Конвенцијом Вијећа Европе о акцији против трговине људима проширује се заштита из Протокола из Палерма, тако да обухвата унутрашњу трговину људима. Међународним стандардима јасно се прописује да је трговина људима кршење међународних норми, те обавезују државе чланице да предузимају ефикасне мјере кривичног гоњења починилаца, мјере заштите жртве и превентивне мјере. (Видјети више: Слика 1).

Слика 1 – Матрица елемената кривичног дјела “трговина људима” (Протокол из Палерма и Европска конвенција)

Према одредбама Протокола, “трговина људима” представља и прописана је као кршење међународног права, а њени конститутивни елементи прописани су у релевантним међународним инструментима. Важно је напоменути да експлоатација обухвата, у најкраћем објашњењу, искориштавање проституције других или друге облике сексуалног искориштавања, присилни рад или услуге, ропство или праксе сличне ропству, ропски положај или уклањање органа. Врло значајна ставка ове дефиниције је и чињеница позивања на одредбу Конвенције о правима дјетета, према којој је “дијете” било која особа млађа од осамнаест година.

1.2. ТРЕНУТНО СТАЊЕ И ТРЕНДОВИ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Глобално, трговина људима, током протеклих деценија, привлачи све већу пажњу јер добија нове форме, мијења своју структуру и карактеристике и поприма све веће размјере. Трговина људима је зато постала предмет многих истраживања, научних и стручних дебата и кампања, привлачећи пажњу политичких структура на националном, регионалном и међународном нивоу. Глобализација, економска криза, политичке нестабилности, конфликти, друштвене неједнакости, развој тржишне економије, родна дискриминација, као и шири процеси социјалне трансформације током протеклих деценија су допринијели великим миграцијским кретањима у свијету. Осим тога дошло је до појаве нових, тежих и ирегуларних видова миграције и у оквиру њих допринијели су појави и порасту трговине људима. Криминалне организације су искористиле новонастале околности и ове структурне неједнакости те формирале канале илегалне миграције и трговине људима, експлоатишући оне који су принуђени или вољни да мигрирају.

1.3. ТРГОВИНА ЉУДИМА У ЗЕМЉАМА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

На просторима Западног Балкана трговина људима се појавила првенствено због рата и распада бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије. Рат је пропратило велико разарање, расељавање и неконтролисана миграција становништва. Брзина и размјере ширења трговине људима на простору Источне и Југоисточне Европе била је запањујућа, јер прије 10 година особе из земаља Југоисточне Европе скоро да нису биле изложене овом облику искористишавања и врбовању, да би данас чиниле више од 25 посто тог посла (Обрадовић, 2004). У цјелини гледано трговина људима је глобална појава од које ни једна држава није више поштеђена, па ни Босна и Херцеговина.

“Квантитативна анализа” трговине људима у БиХ у прошлости, упућује нас на истраживање које је спроведено на Факултету криминалистичких наука Универзитета у Сарајеву под водством др. Владимира Обрадовића. У наведеном истраживању су изнесени резултати спроведених интервјуа с укупно 691. жртвом и жртвама регистрованим у склоништима ИОМ-а (International Organisation for Migration). Радило се о евидентираним жртвама трговања људима у БиХ од 1996. до 2003. године. Радило се примарно о жртвама “сексуалне експлоатације”, међу којима је тада забиљежена сљедећа структура: највише жртва је било из Молдавије (44%), Румуније (37%) и Украјине (12,1%). Њихова просјечна доб је била од 22,5 до 23,5 године. Анализиран је процес регрутовања, транспортовања, кријумчарења, куповине и препродаје жртва трговине људима, профил њихових клијената, услови рада и боравка те изложеност појединим врстама злостављања, насиља и принуде. Највећи број тадашњих жртва одлучио се на пут у иностранство како би пронашле добро плаћен посао. Структурисани интервју је тада упућивао најћешће на обећане послове као што су: његоватељице, конобарице или продавачице. Наравно, нити једна жртва у свом исказу није очекивала рад у тзв. “сексуално-експлоататорској индустрији”. Тада се биљежи податак да се тек петина жртва одлучила на одлазак у иностранство како би радиле као плесачице или проститутке, чиме је по први пут развијена лаички раширена тврдња, која је била и медијски раширена, да “у БиХ долазе већ искусне проститутке како би пронашле ново тржиште” (Обрадовић, 2004).

Ово истраживање је било уједно и први озбиљан корак у дубинској анализи узрока и појавних облика трговине људима у Босни и Херцеговини. Према споменутој студији, због непосједовања одговарајућих путних исправа, свака је друга интервјуисана жртва трговине људима “изложена стрепњи да ће бити откривена за почињено кривично дјело преласка границе с кривотвореним документима и/или илегалног уласка у БиХ што је чини вулнерабилном и објективно изложеном могућим менталним злостављањима, пријетњама и уцјенама” (Обрадовић, 2004).

Анализирајући податке о куповини и препродаји жртава, др. Обрадовић већ тада закључује како се у процесу трговине људима људска бића третирају као роба с тржишном цијеном, најчешће између 2.000 и 5.000 конвертибилних марака. С криминалистичког аспекта проучавања, према аутору, тај износ постаје дуг који жртве морају надокнадити своје “газди” (купцу, власнику бара или ноћног клуба) пружањем сексуалних услуга, углавном домаћим клијентима. Имају просјечно четири клијента дневно, већина их није плаћена за пружене сексуалне услуге, потпуно им је забрањено кретање, онемогућено коришћење медицинским услугама и изложене су “нехуманим условима живота и стално присутној физичкој и менталној принуди и сексуалном насиљу.” Жртве трговине људима се према њему могу подијелити на неупитне жртве (34,0% испитаница, које су биле сексуално изабљиване и присиљене на проституцију), ситуацијске жртве (48,4% испитаница, које су рачунале с одређеним ризиком или могућностима зараде пружањем сексуалних услуга, али су биле изложене искоришћавању и злостављању) и упитне жртве (17,6% испитаница, којима су при регрутовању обећане високе зараде за послове који такве зараде не омогућавају, нпр. конобарице и плесачице, или им је изравно било понуђено да раде као проститутке; прихватиле су проституцију, али не и сексуално злостављање) (Обрадовић, 2004).

Као што видимо, овдје се радило о присутности једнога или више елемената кршења људских права и слобода (одузимање путних исправа, ограничавање слободе кретања, недоступност медицинских услуга, неплаћање зараде те тјелесно, ментално и сексуално злостављање), зато на тој платформи др. Обрадовић разликује сљедеће степене виктимизације жртава трговине људима:

- ✓ потпуно ропски однос (присутно је свих пет облика злостављања и забрана);
- ✓ дјеломично ропски однос;
- ✓ тешки облици виктимизације;
- ✓ средње тешки облици виктимизације;
- ✓ блажи облици виктимизације и никакви облици виктимизације.

Према овом истраживању у потпуно ропском односу живјела је свака пета жртва трговине људима у БиХ, док је тешким облицима виктимизације била изложена свака трећа тргована жртва (Обрадовић, 2004).

У овој студији је извршена додатна анализа психолошког и психијатријског профила жртава. Тај дио истраживања садржи наративну анализу животних прича “тргованих” и сексуално изабљиваних жртава (N = 238), студију случаја штићеница “Ла Страде” (програм борбе против трговине људима) из Мостара (N = 10) те неуропсихијатријски преглед и третман жртава у склоништу ИОМ-а (N = 257). У животним причама жртава понавља се готово идентичан образац догађаја током различитих фаза трговине људима (почетак трговине људима, укључивање у ту трговину, дужничко ропство, злостављање, ограничавање слободе и људских права) (Обрадовић, 2004).

Већ тада су утврђене неке заблуде код органа гоњења и органа формалне социјалне контроле уопште, а биле су условљене непознавањем основне суштине бића кривичног дјела трговине људима. Наиме, према резултатима овог истраживања већ тада је констатовано да је трговина људима у БиХ криминал који код својих жртава ствара неописиву патњу. Не само да има разоран утицај на физичко и психичко здравље жртава, него их доводи у додатну опасност ако траже помоћ полиције, која их је (у том периоду) криминализовала као илегалне имигранте и депортовала из БиХ. Овај податак аутор је и тада оправдавао чињеницом да је од 1997. до 2003. године објављено укупно 266 чланака о трговини људима и проституцији на Б/Х/С језичким подручјима. Према њему је само 5% тих чланака приступало теми с гледишта трговине људима, док 36% теми приступа као проституцији, а 42% разматра проституцију и трговину људима заједно. Зато, аутор закључује да је “процес информисања јавности апсолутно био сатурисан сензационалистичким садржајима присутности проституције” (Обрадовић, 2004).

У протеклих неколико година у БиХ су забиљежени и други појавни облици трговине људима. Наиме жртве се врбују на локалном нивоу у циљу сексуалне и других видова експлоатације у другим дијеловима земље. Тако данас можемо констатовати да је број идентификованих страних жртава у сталном опадању, док је број држављана Босне и Херцеговине, који су идентификовани као жртве трговине људима

унутар граница БиХ, у благом порасту. Већина жртава трговине људима у Босни и Херцеговини се врбује и тргује у циљу сексуалне експлоатације. На овај податак упућује и статистика званичних органа у БиХ, нарочито статистика Министарства безбједности БиХ (видјети годишње извјештаје о трговини људима). Посебан проблем представља просјачење дјеце – дјеце која раде на улици, проблем који је везан за економско искоришћавање – присилни рад – просјачење, занемаривање и запуштање дјеце. Најчешће се као жртве ове врсте злоупотребе јављају дјеца и жене који су припадници ромске мањине у БиХ. Према досадашњим показатељима⁴, од фактора који узрокују и поспјешују присуство трговине људима у Босни и Херцеговини присутни су: насиље у породици; неравноправан положај полова и насиље засновано на полу; насиље над дјецом; сиромаштво; веома лош економски и социјални положај мањинских народа, посебно Рома; још увијек велики број интерно расељених особа и избјеглица. Као додатни фактор присутан је и низак ниво свијести о присуству феномена трговине људима, његових узрока, последица, начина спречавања те отклањања последица.

1.4. СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ ИЗМЕЂУ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА И СРОДНИХ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА

Службеници за спровођење закона често пропусте препознати жртву трговине људима јер се оне често појављују као недокументовани појединци, незаконито присутни у земљи, а неријетко су укључени у кривична дјела почињена у склопу процеса трговине људима. Препознавање жртава трговине људима при првом сусрету са службама за спровођење закона је критично за развијање успјешног кривичног гоњења организација и појединаца који их укључују у трговину људима. Журно депортовање или подвргавање жртава трговине људима кривично-правном поступку ће угрозити могућности за успјешно истраживање и гоњење трговаца. Додатно имамо и неуспјех у препознавању тешких физичких и психолошких траума којима су у правилу изложене жртве, тако да то често ограничи њихову сарадњу са службеницима за спровођење закона.

1.4.1. Кријумчарење мигрантима

“Кријумчарење миграната” подразумева посредовање у сврху изравног или неизравног стицања финансијске или друге материјалне користи од незаконитог уласка особе у државу страну које та особа није држављанин или у њој нема трајно боравиште. Уопштено, кријумчарење људи се дешава пристанком особе која се кријумчари (Галагер и Холмс, 2008).

⁴ Извјештај о имплементацији Државног акционог плана за борбу против трговине људима за 2011, припремило МСБИХ, усвојено од ВМБИХ

Међутим, треба навести да у пракси разлику између трговине људима и кријумчарења миграната није увијек једноставно утврдити и одржати. Напримјер, многе жртве трговине људима, мушкарци, као и жене, своје путовање започну као кријумчарени мигранти – тако што ангажују појединца или групу да им помогну приликом њиховог илегалног кретања у замјену за финансијску корист. У класичној ситуацији кријумчареног мигранта, однос између мигранта и кријумчара заснива се на добровољној основи и краткорочан је – завршава у тренутку када мигрант долази у земљу која је коначно одредиште. Међутим, у одређеном броју случајева, мигранти су приморани да наставе такав однос како би отплатили велике трошкове превоза или постају рањиви у земљи одредишта. Управо у овој посљедној фази, могуће је утврдити елементе кривичног дјела трговине људима (дужнички однос, изнуда, употреба силе, присилан рад, присилно чињење кривичних дјела, присилна проституција). У наставку је табеларно приказана разлика између кривичног дјела трговине људима и кријумчарења.

За постојање дјела кријумчарење миграната захтијева се прелазак међународне границе док за постојање дјела трговине људима овај елеменат, иако често присутан, није потребно доказивати. Трговина људима постоји и уколико је дјело почињено унутар територије једне државе.

	ТХБ (одрасли)	ТХБ (дјеца)	Кријумчарење миграната
Старосна доб	>18	< 18	Није битно
Ментални елемент	намјера	намјера	намјера
Физички елемент	Дјело; Начин; У сврху искоришћавања	Дјело; У сврху искоришћавања	Дјело: посредовање при илегалном уласку Сврха: стицање финансијске или друге материјалне користи
Пристанак особе којом се тргује или која се кријумчари:	Није битно када се утврде начини	Није битно, начини не морају бити утврђени	Кријумчарена особа добровољно пристаје
Транснационални карактер	Није потребан	Није потребан	Потребан
Укљученост групе за организовани криминал	Није потребна	Није потребна	Није потребна

Слика 2. Матрица разлика “трговина људима” и “кријумчарење миграната” (Бритон и Маљевић, 2010)

1.4.2. Проституција и трговина људима

Посебну пажњу треба посветити разликама између “трговине људима” (сексуална експлоатација) и проституције. Погледајмо шематски приступ, којим је то и сликовито описано у наставку:

	ТРГОВИНА ЉУДИМА	ПРОСТИТУЦИЈА
Воља	Жртва трговине људима је увијек присилно експлоатисана	Проститутка се увијек добровољно бави проституцијом
Слобода одлучивања	Жртва нема слободу одлучивања, особа која их експлоатише потпуно их контролише	Проститутка има слободу да самостално одлучује о сопственом животу
Слобода кретања	Жртве немају слободу кретања	Проститутка има слободу кретања
Располагање зарадом	Жртва не располаже самостално оствареном зарадом	Проститутка самостално располаже оствареном зарадом

2.

ДРУГИ ЧАС НАСТАВЕ

ИНДИКАТОРИ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА – СИСТЕМ РАНОГ УПОЗОРАВАЊА

2.1. ИНДИКАТОРИ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Индикатор представља један од неколико разлога за вјеровање да нека особа може бити потенцијална жртва трговине људима. Индикатори су показатељи којима се могу тумачити посматрања, чињенице, изјаве и друге информације које се односе на особу за коју се сумња да је жртва. Ипак, нису сви индикатори, које наводимо у наставку, присутни у свим ситуацијама које укључују трговину људима. Присуство или одсуство појединачних индикатора или више њих, не може нити доказати нити оповргнути постојање случаја трговине једном особом. Да би се то урадило неопходно је направити интегралну процјену цјелокупне животне ситуације особе за коју сумњамо да је жртва трговине људима. Особа код које препознајемо неколико индикатора не мора бити у ситуацији да је тргована. Напримјер, код тражилаца азила може се препознати више индикатора, а да се не налазе у ситуацији да су трговани.

Листа индикатора која је представљена у овом Приручнику је резултат рада босанскохерцеговачке невладине организације Земља дјецe, те се може користити као један од начина лакшег утврђивања постојања и препознавања дјела трговине људима.

Општи индикатори (<http://www.zemljadjece.org>):

- ✓ Имају повреде које изгледају као да су резултат физичког напада, повреде или поремећаје типичне за одређене послове или мјере контроле или повреде за које изгледа да су резултат примјене мјера контроле, постоје знакови занемаривања и злостављања дјетета;
- ✓ Постоје знакови да су изложени контроли кретања (не смију отићи с одређеног мјеста без питања, присуство одраслих особа у близини које их надгледају и сл.);
- ✓ Правна невидљивост – нису уписани у матичне књиге рођених;
- ✓ Искљученост из школског система или нередовно похађање наставе;
- ✓ Стална промјена исказа;
- ✓ Изражавају негодовање поводом рада који обављају;
- ✓ Наведени да вјерују да раде својом вољом;
- ✓ Изложени су насиљу или пријетњи насиљем над њима, члановима њихових породица или вољеним особама;
- ✓ Показују неповјерење према властима;
- ✓ Лажно се представљају;
- ✓ Страхују од откривања свог имиграцијског статуса;

- ✓ Немају при себи пасош, или друге путне или личне исправе;
- ✓ Пронађени су на локацији или у вези с локацијом која се највјероватније користи за експлоатацију људи или долазе из мјеста које је познато као мјесто поријекла код трговине људима;
- ✓ Не познају локални језик;
- ✓ Не знају адресу становања или посла;
- ✓ Дозвољавају другима да говоре у њихово име, када им се неко обрати директно;
- ✓ Примају малу или никакву накнаду за рад, или немају приступ својој заради;
- ✓ Раде изузетно велики број часова током дугог периода, немају слободне дане;
- ✓ Живе у оскудним или нестандартним условима;
- ✓ Немају приступ медицинској њези и социјалној заштити;
- ✓ Имају ограничене или никакве социјалне интеракције и контакте или немају приступ родитељима или старатељима, својој породици или другим људима из свог непосредног окружења;
- ✓ Налазе се у стању зависности од трећих особа;
- ✓ Присуство одраслих особа који нису чланови породице;
- ✓ У контакту су са особама из криминалног миљеа;
- ✓ Сналажљивост дјетета која није у складу са његовим узрастом;
- ✓ Поступају као да су добили инструкције од неког;
- ✓ Показује специфичне реакције на трауматска искуства;
- ✓ Живи у ванбрачној заједници или присилном браку;
- ✓ Немају пријатеља свог узраста изван мјеста гдје раде;
- ✓ Изгледају преплашено и понашају се на начин који није у складу с типичним понашањем дјете свог узраста, манифестују страх или анксиозност;
- ✓ Путују без одраслих лица у пратњи;
- ✓ Путују у групама, с лицима који им нису родитељи или старатељи;
- ✓ Често мијењају мјесто боравка;
- ✓ Страни држављанин без ријешеног статуса;
- ✓ Експлоатација је организованог карактера (у смислу транспорта до мјеста експлоатације, постојања организатора, пословође и сл.);
- ✓ Проводе на улици већи дио дана, на фреквентним локацијама, без надгледања родитеља или старатеља;
- ✓ Одјевеност непримјерена узрасту или годишњем добу;
- ✓ Дјеца затечена на фреквентним мјестима, током ноћи и без пратње одраслих;
- ✓ Имају поремећај понашања или показују знакове зависности о опојним дрогама или алкохолу;
- ✓ Посједују мобилни телефон с којег обављају честе и кратке разговоре, нагла промјена расположења након телефонског разговора;
- ✓ Не располажу својим слободним временом нити имају времена за игру;
- ✓ Илегално усвајање.

2.1.1. Сексуална експлоатација (<http://www.zemljadjece.org>)

Индикатори:

- ✓ Трудноћа и абортус дјетета;
- ✓ Повреде настале услед сексуалне експлоатације, сумња на насилан секс, те полне болести код дјетета, сумња на сексуалну активност дјетета испод 14 година старости;
- ✓ Малољетнички бракови и ванбрачне везе (добровољни и присилни);
- ✓ Присан, непримјерен однос с трећим, одраслим лицима који нису чланови породице, као и члановима породице (инцест);
- ✓ Присуство тетоваже са специфичним ознакама „припадности“ групи (обилежено дијете);
- ✓ Примање поклона од стране одраслих особа, посебно оних који су неуобичајени за узраст дјетета;
- ✓ Немају сопствени новац;
- ✓ Непримјерена гардероба или присуство гардеробе и опреме која се користи за сексуални рад у дјечијим величинама;
- ✓ Живе или путују у групи, понекад и са особама које не говоре исти језик/дијалекат и немају слично понашање и одијевање;
- ✓ Знају свега неколико ријечи на локалном језику или језику клијената, и то оних са сексуалном конотацијом, ограничено познавање локалног језика;
- ✓ Сексуализовано и еротизовано понашање дјетета.

Радна експлоатација (<http://www.zemljadjece.org>)

Индикатори:

- ✓ Затечени да раде посао непримјерен дјетету или узрасту дјетета, на непримјереном мјесту и/или у непримјерено вријеме;
- ✓ Затечени с робом спремном за продају или с алатом за рад;
- ✓ Опрема за рад је дизајнирана или прекројена тако да је могу користити дјеца;
- ✓ Раде послове у домаћинству, скривени од шире заједнице у којој живе;
- ✓ Живе у колективном смјештају, често у деградираним, безусловним просторима као што су пољопривредне и индустријске зграде или на истом мјесту гдје раде, те ријетко напуштају просторије;
- ✓ Немају приступ својој заради;
- ✓ Зависе од послодавца у погледу задовољавања основних потреба, изложени су безбједносним мјерама које су постављене тако да их задрже унутар радних просторија;
- ✓ Постоје индикације да је прекршено радно законодавство, немају уговор о раду (за малољетнике од 15 до 18 година старости);
- ✓ Изразита неухрањеност и исцрпљеност;
- ✓ Обављају посао на јавном мјесту, неуобичајеном за дијете.

2.1.2. Организовано просјачење

Индикатори експлоатације у сврху просјачења и ситног криминала:

- ✓ Посједују значајније износе новца или других драгоцености;
- ✓ Лош физички изглед (неухрањени, малаксали, гардероба не одговара узрасту и полу дјетета нити годишњем добу);
- ✓ Затечени да просе или у вршењу кривичног дјела;

- ✓ Носе оружје;
- ✓ Имају тјелесне недостатке за које се сумња да су посљедице сакаћења;
- ✓ Дијете преноси или препродаје наркотице;
- ✓ Учествују у активностима организованих криминалних група;
- ✓ Свакодневно се крећу у великим групама и прелазе значајне раздаљине;
- ✓ Дио су велике групе дјеце, која има истог одраслог „старатеља“;
- ✓ Склони су патолошким облицима понашања (дрога, алкохол...);
- ✓ Имају агресиван и наметљив став;
- ✓ Носе исписане молбе за помоћ;
- ✓ Васпитна и хигијенска запуштеност дјетета;
- ✓ Крећу се у „бандама” и имају њихове ознаке припадности;
- ✓ Појављују се нови облици криминалитета повезани са „бандама” (рекетирање, уцјене, нови видови вршњачког насиља).

2.2. ПОКАЗАТЕЉИ МЕЂУНАРОДНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ РАДА

Такође, постоје и други разрађени индикатори, као што су индикатори Међународне организације рада (МОП) који служе лакшем препознавању дјела. Користе посебну методологију коришћења индикатора, како би се на адекватан начин препознало дјело и вршила истрага у том смјеру. Постоје четири сета оперативних показатеља за одрасле и за дјецу жртве трговине људима. Сваки сет представља листу показатеља који су релевантни за:

- ✓ Врбовање путем обмане (или обмана током врбовања, трансфера и транспорта): 10 индикатора;
- ✓ Принудно врбовање (или принуда током врбовања, трансфера и транспорта): 10 индикатора;
- ✓ Врбовање злоупотребом тешког положаја: 16 индикатора;
- ✓ Експлоатацијски услови рада: 9 индикатора;
- ✓ Принуда на одредишту: 15 индикатора;
- ✓ Злоупотреба тешког положаја на одредишту: 7 индикатора.

Да би нека димензија била позитивна, она мора укључивати најмање:

- ✓ два јака индикатора;
- ✓ један јаки индикатор и један средњи или слаби индикатор;
- ✓ три индикатора средње вриједности, или
- ✓ два индикатора средње вриједности и један слабе вриједности.⁵

⁵ Комплетну листу индикатора погледати на: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---declaration/documents/publication/wcms_105023.pdf

3.

ТРЕЋИ ЧАС НАСТАВЕ

ПРЕГЛЕД МЕЂУНАРОДНИХ ПОЛИТИКА У БОРБИ ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

3.1. МЕЂУНАРОДНА ПОЛИТИКА И ТРГОВИНА ЉУДИМА

Дефинисање међународних политика је дуготрајан процес, који се заснива на процјенама прошлих и актуелних трендова и стања, као и константан процес тражења одговарајућих рјешења којим би се дјеловало на сузбијање и спречавање трговине људима.

Када је у питању Босна и Херцеговина и њено чланство, или планови за чланство у међународним организацијама и интеграцијама, од посебне важности су политике које су дефинисане и које се спроводе у оквиру Организације Уједињених нација, Организације за сарадњу и безбједност у Европи, Вијећу Европе, Европској унији те Међународном центру за развој миграцијских политика.

3.2. УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ

Уједињене нације своју политику у борби против трговине људима дефинише и спроводи путем својих специјализованих агенција, као што је Уред за дрогу и криминал (УНОДЦ) те путем Специјалног представника Генералног секретара за трговину људима.

Усвајање Протокола о спречавању, заустављању и кажњавању трговине људима, нарочито женама и дјецом, којим се допуњује Конвенција УН-а против транснационалног организованог криминала (Палермо протокол)⁶ представљао је прекретницу у међународним напорима на заустављању трговине људима. УН своју политику спроводи кроз праћење испуњавања обавеза те пружања подршке земљама у испуњавању обавеза према овом протоколу.

Важно је истаћи да постоје и посебни програми као што је Глобални програм против трговине људима УНОДЦ-а, који представља основу политике Уједињених нација у овом подручју. Интересантни су и напори УНОДЦ-а да прикаже ситуацију везану за трговину људима на глобалном нивоу кроз истраживање и подизање свјести, односно кроз објављивање Глобалног извјештаја о трговини људима.⁷

6 Службени гласник БиХ, број: 03/2002.

7 Доступно на: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP_2014-Global_PP.pdf

3.3. ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА БЕЗБЈЕДНОСТ И САРАДЊУ У ЕВРОПИ (ОСЦЕ)

У свом односу према проблему трговине људима ОСЦЕ полази од акционог плана за борбу против трговине људима с адендумом,⁸ гдје посматра трговину људима као бјезбједоносну пријетњу али и као питање људских права. Организација своје политике у области трговине људима координира кроз уред (и позицију) Специјалног представника и координатора за борбу против трговине људима да би помогла земљама чланицама да развију и имплементирају ефективне политике.

Уред подржава настојања у борби против трговине људима на четири нивоа: у вођењу активности при дефинисању политика, изградњи капацитета, техничкој помоћи и подизању свијести о проблему. То чини директно с владама, мотивишући их да појачају своје активности у борби против трговине људима, уз пружање техничке експертизе у подржавању развијања одговарајућих политика.

ОСЦЕ, такође, настоји подржати своје земље чланице кроз рад Алијансе против трговине људима. Алијанса је међународни форум који укључује међународне, невладине и међувладине организације у уједињавању снага на спречавању и борби против трговине људима. Такође, помаже у развијању ефективних заједничких стратегија, комбинује појединачне напоре, те пружа земљама чланицама и партнерима сарадњу с иновативним и координираним приступима у јачању спречавања трговине људима и у борби против ње. Сваке године, Специјални представник одржава конференције Алијансе на високом нивоу те два састанка на експертном нивоу координационог тима Алијансе.

3.4. ВИЈЕЋЕ ЕВРОПЕ

Вијеће Европе се темом трговине људима почело бавити крајем деведесетих година. Комитет министра Вијећа Европе, адресирајући трговину људима за сексуалну експлоатацију, усвојио је три препоруке: Препорука број Р (2000) 11 Комитета министара земљама чланицама о акцији против трговине људима у сврху сексуалне експлоатације; Препорука број Рец (2001) 16 Комитета министара земљама чланицама о заштити дјецe против сексуалне експлоатације; Препорука Рец (2002) 5 Комитета министара земљама чланицама о заштити жена од насиља.

Парламентарна скупштина Вијећа Европе такође је усвојила бројне препоруке у овој области, укључујући: Препоруку 1325 (1997) о трговини женама и присилној проституцији у земљама чланицама Вијећа Европе; Препоруку 1450 (2000) о насиљу над женама у Европи; Препоруку 1523 (2001) о ропству у домаћинству; Препоруку 1545 (2002) о кампањи против трговине женама; Препоруку 1610 (2003) о миграцијама повезаним с трговином женама и проституцијом; и Препоруку 1663 (2004) о ропству у домаћинствима: служењу, дјевојке за помоћ у домаћинству и нарученим/уговореним младима за закључење брака.

Потпуни ангажман Вијећа Европе у борби против трговине људима почиње усвајањем и ступањем на снагу Конвенције Вијећа Европе о борби против трговине људима, која је ступила на снагу 1. фебруара 2008. 9 Конвенција има циљ спријечити трговину људима, те омогућити мјере за ефикасно кривично гоњење починилаца с фокусом на заштиту жртвава трговине људима. Конвенција се односи на: све облике трговине, било унутар или преко граница државе, облике који су повезани или неповезани с

8 <http://www.osce.org/actionplan>; <http://www.osce.org/addendum?download=true>

9 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Source/PDF_Conv_197_Bosnian.pdf

организованим криминалом; све жртве трговине (жене, мушкарци и дјеца); све облике искоришћавања (сексуално, присилни рад или услуге, ропство, уклањање органа, итд.).

Главна додатна вриједност Конвенције је свеобухватни приступ заштити жртава те фокусу на заштити људских права. Конвенција дефинише трговину људима као кршење људских права и напад на достојанство и интегритет човјека. Додатно, Конвенција успоставља ефективан и независан мониторинг механизам спровођења обавеза садржаних у њој кроз рад Групе експерата за сузбијање трговине људима.¹⁰

3.5. ЕВРОПСКА УНИЈА

Директива о спречавању и борби против трговине људима и заштити жртава из 2011. године¹¹ одражава актуелну политику ЕУ у борби против трговине људима, коју карактерише јачање холистичког приступ (превенција, заштита, гоњење); приближавање материјалног кривичног права; свеобухватан приступ заштити жртава; подршка принципу некажњавања жртве и безусловну помоћ.

Ова Директива предвиђа одређена права жртава у кривичним поступцима, укључујући и специфичне третмане за посебно рањиве жртве у циљу спречавања секундарне виктимизације (одсуство визуелног контакта с окривљеним, забрана испитивања о приватном животу, без непотребних понављање свједочења и сл.). Затим укључује правно савјетовање жртве с циљем да се омогући жртвама да захтијевају накнаду претрпљене штете. Предвиђене су посебне мјере заштите дјете као што је узимање интервјуа у пријатељском окружењу.

Директива тражи успостављање националних механизма за рано идентификовање и помоћ жртвама, на темељу сарадње између служби за спровођење закона и организација цивилног друштва, што укључује да се жртвама пружа: склониште, медицинска и психолошка помоћ, информисање и превођење. Жртва ће се третирали као жртва чим постоји индикација да је он/она изложена трговини, те ће добити помоћ прије, за вријеме и након кривичног поступка. Директивом се, такође, предвиђа именовање координатора за борбу против трговине људима, који ће давати свој допринос извјештајима Комисији о напретку постигнутом у борби против трговине људима.

10 http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Leaflets/Monitoring/HRV_Mecanisme.pdf

11 Директива 2011/36/ЕУ Европског парламента и Вијећа Европе од 5. априла 2011. године, којом се замјењује Оквирна одлука Вијећа 2002/629/JXA, доступна на: <http://ec.europa.eu/anti-trafficking/download.action?nodeId=9c9ba3cd-794b-4a57-b534-ad89effac575&fileName=Directive+ТНВ+L+101+15+april+2011.pdf&fileType=pdf>;

3.6. МЕЂУНАРОДНИ ЦЕНТАР ЗА РАЗВОЈ МИГРАЦИЈСКИХ ПОЛИТИКА (ИЦМПД)

Међународни центар за миграционе политике (ИЦМПД) је још 2000. године уврстио борбу против трговине људима у своја основна овлашћења. Програм борбе против трговине људима подржава земље на локалном, националном и регионалном нивоу, кроз пружање подршке у развоју свеобухватних политика у складу с међународним и европским стандардима. ИЦМПД је чланица Алијансе за борбу против трговине људима.

ИЦМПД блиско сарађује с владама, јавим институцијама, међународним организацијама и цивилним друштвом кроз примјену академског истраживања и истраживања јавних политика у стварном друштвеном контексту. Истраживање се врши кроз мултидисциплинарни приступ који се темељи на поштовању људских права.¹²

¹² Више о раду ИЦМПД-а доступно је на: http://www.icmpd.org/fileadmin/ICMPD-Website/ICMPD-Website_2011/Capacity_building/THB/THB_Factsheet/THB_Factsheet_10_09_2014.pdf

4.

ЧЕТВРТИ ЧАС НАСТАВЕ

МЕЂУНАРОДНО ПРАВО И ТРГОВИНА ЉУДИМА

Трговина људима је предмет регулисања међународног права већ више од једног вијека. Пажња међународне заједнице на трговини људима је константна, јер природа трговине људима ствара велику забринутост због своје опасности за стабилност и безбједност, не само појединачних земаља већ и глобално. Трговина људима је предмет регулисања међународних и регионалних инструмената. У наставку су кратко представљени најзначајнији међународни и регионални инструменти који адресирају питања везана за борбу против трговине људима.

4.1. РАНИ СПОРАЗУМИ О ТРГОВИНИ ЉУДИМА

Први међународни инструмент који адресира трговину људима је Међународни споразум о сузбијању трговине бијелим робљем, који је усвојен 1904. године. Потом је услиједила Међународна конвенција за сузбијање трговине бијелим робљем 1910. године, док је накнадно 1921., Лига народа усвојила Конвенцију о сузбијању трговине женама и дјецом, која је афирмисана у каснијој Међународној конвенцији за сузбијање трговине пунољетним женама из 1933. Значајнији инструмент је представљала УН Конвенција за сузбијање трговине људима и експлоатације проституције других из 1949. године.

4.2. ОКВИРНИ ПРОТОКОЛ УЈЕДИЊЕНИХ НАРОДА ЗА КОНВЕНЦИЈУ О ПРАВИМА ДЈЕТЕТА, ТРГОВИНИ ДЈЕЦОМ, ПРОСТИТУЦИЈОМ ДЈЕЦЕ И ДЈЕЧИЈОМ ПОРНОГРАФИЈОМ

Овај Протокол тражи од држава да забране трговину дјецом, проституцију дјеце и дјечију порнографију. Члан 2. овог Протокола дефинише продају дјеце, проституцију дјеце и дјечију порнографију на сљедећи начин:

- а) Продаја дјеце подразумијева било који чин или трансакцију гдје је дијете предато особи или групи људи са исплатом или било којим другим начином надокнаде;
- б) Проституција дјеце значи употребу дјеце за сексуалне активности с плаћањем или другом врстом накнаде;
- в) Дјечија порнографија ће значити сваки материјал који визуелно описује дијете ангажовано у стварно или симулирано сексуално јасно понашање, или опис дјечијих и сексуалних органа чија је примарна сврха секс.

4.3. ПАЛЕРМО ПРОТОКОЛ

Протокол о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, посебно женама и дјецом, а који допуњује Конвенцију УН-а против транснационалног организованог криминала назива се Палермо Протокол. Његова преамбула наводи:

“Изјављујемо да ефикасна акција на спречавању и борби против трговине људима, посебно женама и дјецом, захтијева свеобухватан међународни приступ у земљама поријекла, транзита и одредишта, укључујући мјере спречавања такве трговине, кажњавања трговаца и заштите жртава такве трговине, укључујући заштиту њихових међународно признатих људских права.”

Члан 3(а) дефинише “трговину људима” као: “регрутовање, транспорт, трансфер, смјештање или примање особа, путем пријетње или употребе силе или других облика принуде, отмице, преваре, обмане, злоупотребе моћи или положаја рањивости или давања или примања исплате или користи да би се постигао пристанак особе која има контролу над другом особом, у сврху експлоатације. Експлоатација, као минимум, укључује експлоатацију проституције других или друге облике сексуалне експлоатације, присилни рад или услуге, ропство или пракса слична ропству, служење или уклањање органа.”

Члан 3(б) уређује да је пристанак жртве трговине на намјеравану експлоатацију ирелевантан ако је било које средство из члана 3(а) било коришћено.

Члан 5. обавезује државе да: “усвоје такве законодавне и друге неопходне мјере које ће подвести под кривично дјело понашање прописано у члану 3. овог Протокола, када је учињено с намјером.”

Помоћ и заштита жртава трговине се уређује у члану 6., који наводи као релевантно:

“2. Свака држава уговорница ће обезбиједити да домаћи правни или управни систем садржи мјере које пружају жртвама трговине људима, у одговарајућим случајевима:

- (а) Информације о релевантним судским и управним поступцима;

(б) Помоћ која ће омогућити изношење и разматрање њихових погледа и забринутости у одговарајућим фазама кривичног поступка против трговаца, на начин који не угрожава права оптуженог.

3. Свака држава уговорница ће размотрити мјере спровођења да би пружила физички, психолошки и друштвени опоравак жртве трговине људима [...]

5. Свака држава уговорница ће настојати обезбиједити физичку безбједност жртава трговине људима док се налази на њеној територији.”

Члан 9. о превенцији трговине људима, прописује:

“1. Државе уговорнице ће увести свеобухватне политике, програме и друге мјере:

(а) На превенцији и борби против трговине људима; и

(б) На заштити жртава трговине људима, посебно жена и дјеце од ревиктимизације.

2. Државе уговорнице ће настојати предузети мјере попут истраживања, информативних и кампања у масовним медијима и друштвене и економске иницијативе за превенцију и борбу против трговине људима.

3. Политике, програми и друге мјере уведене у складу с овим чланом ће, када је одговарајуће, укључити сарадњу с невладиним организацијама, другим релевантним организацијама и другим елементима цивилног друштва.

4. Државе уговорнице ће предузети или јачати мјере, укључујући и путеве билатералне или мултилатералне сарадње, да ублаже оне факторе који чине да особе, посебно жене и дјеца, буду изложени трговини људима, а то су сиромаштво, недовољна развијеност и помањкање једнаких могућности.

5. Државе уговорнице ће усвојити или ојачати законодавне или друге мјере, попут образовних, социјалних или културних мјера, укључујући кроз билатералну и мултилатералну сарадњу, да би обесхрабриле потражњу која одржава све облике експлоатације људи, посебно жена и дјеце, која води према трговини људима.”

Члан 10. наглашава потребу за ефикасном размјеном информација између релевантних власти и обуку власти за спровођење закона и имиграцију. То подразумијева, као релевантно:

“1. Власти за спровођење закона, имиграцију и друге релевантне власти држава уговорница, када је одговарајуће, међусобно ће сарађивати, размјењујући информације у складу с њиховим домаћим законима, да би могле утврдити:

(ц) средства и методе коришћене од организованих криминалних група у сврху трговине људима, укључујући регрутовање и транспортовање жртава, руте и везе између и унутар појединаца и група укључених у такву трговину и могуће мјере за њихово детектовање.

2. Државе уговорнице ће увести или ојачати обуку за службенике за спровођење закона, имиграционе и друге релеванте службенике у превенцији трговине људима. Обука се треба фокусирати на методе коришћене у превенцији такве трговине, кривичног гоњења трговаца и заштите права жртава, укључујући заштиту жртава од трговаца. Обука, такође, треба узети у обзир потребу за разматрањем питања повезаних с људским правима и родним и дјечијим питањима и треба охрабрити сарадњу с невладиним организацијама, другим релевантним организацијама и другим елементима цивилног друштва.

4.4. КОНВЕНЦИЈА ВИЈЕЋА ЕВРОПЕ О БОРБИ ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Извјештај с објашњењима, који је прилог ове Конвенције (ЦЕТС Но. 197, 16 мај 2005), наглашава да је данас трговина људима велики проблем у Европи, гдје се крше људска права и фундаменталне вриједности демократских друштава.

У својој преамбули Конвенција тврди, интер алиа, да:

“Сматрајући да трговина људима представља кршење људских права и злочин против достојанства и интегритета људског бића;

Сматрајући да трговина људима може резултирати ропством за жртве;

Сматрајући да поштовање права жртава, заштита жртава и акције на борби против трговине људима морају бити највиши циљеви; (...)”

Члан 1. предвиђа да је сврха Конвенције превенција и борба против трговине људима, заштита људских права жртава трговине људима, конструисање свеобухватног оквира за заштиту и помоћ жртвама и свједоцима да би се обезбиједило ефикасно истраживање и истраге трговине људима.

Члан 4(а) прихваћа дефиницију трговине људима из Палермо Протокола, а члан 4(б) понавља одредбе Палермо Протокола о нерелевантности пристанка жртве трговине на експлоатацију.

Члан 10. уводи мјере везане за обуку и сарадњу, те прописује:

“1. Свака страна ће ставити на располагање својим надлежним властима особље које је обучено и квалификовано у превенцији и борби против трговине људима, у идентификовању и пружању помоћи жртвама, укључујући дјецу, и обезбиједиће да различите власти међусобно сарађују као да сарађују с релеватним организацијама за подршку, тако да жртве могу бити идентификоване у процедурама које у потпуности узимају у обзир посебне ситуације жена и дјеце жртава...”

1. Свака страна ће усвојити такве законодавне или друге мјере, које могу бити неопходне, за идентификовање жртава, а када је одговарајуће и у сарадњи с другим странама и релевантним организацијама за подршку. Свака страна ће обезбиједити, ако надлежне власти имају разложну основу да вјерују да је особа била жртва трговине људима, да таква особа неће бити протјерана с њене територије, док процес идентификовања жртве кривичног дјела, садржаног у члану 18. ове Конвенције, не буде комплетиран од надлежних власти и да ће, такође, обезбиједити да таква особа прими помоћ предвиђену у члану 12. параграф 1. и 2.

Члан 12. предвиђа:

1. Свака страна ће усвојити такве законодавне и друге мјере, које буду неопходне, да помогне жртву у њеном психичком, психолошком и социјалном опоравку (...);
2. Свака страна ће у потпуности водити рачуна о жртвиној безбједности и потребама заштите.

Чланови од 18. до 21. траже од држава да криминализују специфичне видове поступања:

- “18. Свака страна ће усвојити такве законодавне или друге мјере, које буду неопходне, да уведе као кривично дјело, поступање садржано у члану 4. ове Конвенције, када је почињено с намјером.
19. Свака страна ће размотрити усвајање таквих законодавних или других мјера, које могу бити неопходне, да уведе као кривично дјело у складу са својим унутрашњим законодавством, коришћење услуга који су објект експлоатације као што је наведено у члану 4. параграф а) ове Конвенције, са знањем да је особа жртва трговине људима.
20. Свака страна ће усвојити такве законодавне или друге мјере, које могу бити неопходне, да уведе као кривично дјело сљедећа поступања, када су почињена с намјером и у сврху омогућавања трговине људима:
- а. кривотворење путних или идентификацијских докумената;
 - б. набављање или испручивање таквих докумената;
 - ц. задржавање, одузимање, сакривање или уништавање путног или идентификационог документа друге особе.
21. Свака страна ће усвојити такве законодавне или друге мјере, које могу бити неопходне, да уведе као кривично дјело, када је почињено с намјером, помагање или подстрекавање на почињење било којег кривичног дјела прописаног у складу са чланом 18. и 20. ове Конвенције.

Чланом 23. позивају се државе потписнице да усвоје законске или друге мјере које се показу неопходне у сврху спровођења ефикасних, сразмјерних и превентивних санкција. Санкције које се предвиђају за кривично дјело трговине људима не смију бити предвиђене испод казног оквира који је потребан за екстрадицију.

Члан 27. прописује да државе морају обезбиједити да истраге и оптуживања кривичних дјела у складу с Конвенцијом не буду зависне о пријави или оптужби поднесеној од жртве, најмање када је кривично дјело у цјелини или један његов дио почињен на њеној територији. Државе морају надаље обезбиједити да жртве кривичних дјела, почињених на територији државе која није држава њиховог боравка, могу поднијети жалбу пред надлежним властима њихове државе боравка. Држава боравка која је запримила жалбу мора без одлагања исту прослиједити надлежним властима државе на чијој територији је пријављено кривично дјело било почињено, када по жалби мора бити поступано у складу с унутрашњим правом државе у којој је кривично дјело почињено.

Члан 31(1) се бави јурисдикцијом и тражи да државе усвоје такве законодавне и друге мјере, које могу бити неопходне, а којима ће се установити јурисдикција над било којим кривичним дјелом прописаним у складу с конвенцијом када је кривично дјело почињено:

- “а. на њеној територији; или [...]
- д. од њеног држављанина или лица без држављанства које има уобичајени боравак на њеној територији, ако је кривично дјело кажњиво према кривичном закону мјеста гдје је почињено или ако је кривично дјело почињено ван мјесне јурисдикције било које државе;
- е. против њеног држављанина.”

5.

ПЕТИ ЧАС НАСТАВЕ

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР И МЕХАНИЗМИ КООРДИНАЦИЈЕ БОРБЕ ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЛЉУДИМА У БИХ

Босна и Херцеговина свој институционални оквир и механизме координације борбе против трговине људима развија још од 2001. године, када је усвојен први Акциони план за борбу против трговине људима.

Усљед бројних укључених институција и организација, разноврсности активности на борби против трговине људима, што неизоставно захтијева плански и организовани приступ и међусобну координацију, у Босни и Херцеговини успостављени су механизми координације активности, почевши од Државног координатора за борбу против трговине људима, преко Мониторинг тима за спровођење Стратегије супростављања трговини људима и Регионалних мониторинг тимова, све до Ударне групе за борбу против трговине људима, који ће бити представљени у овом дијелу. Поред тога, због сврхе овог Приручника, првенствено намијењеном полицијској обуци, биће укратко представљене улоге и надлежности полицијских агенција.

5.1. ДРЖАВНИ КООРДИНАТОР ЗА БОРБУ ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Вијеће министара Босне и Херцеговине је успоставило основе механизма координације 2003. године Одлуком о процедурама и начину координације активности на спречавању трговине људима и илегалне имиграције у Босни и Херцеговини и успостављању функције Државног координатора. Овом одлуком се у циљу спровођења заједничке политике и процедура надлежних органа у Босни и Херцеговини у области спречавања трговине људима и илегалне имиграције, као и ефикасне координације активности које су утврђене важећим законима Босне и Херцеговине, а у надлежности су различитих институција Босне и Херцеговине, успоставља функција Државног координатора.

Државни координатор нарочито је задужен за:

1. Припрему и предлагање мјера Вијећу министара БиХ, мјера које се односе на активности спречавања трговине људима и илегалне имиграције;
2. Припрему, праћење и спровођење Акционог плана за спречавање трговине људима у БиХ, измјене, допуне као и предлагање мјера за његову бољу имплементацију Вијећу министра БиХ;
3. Континуирано извјештавање Вијећа министара БиХ о стању у области трговине људима и илегалне имиграције;

4. Припрему годишњих извјештаја и информација, као и финансијског плана за реализацију планираних активности;
5. Усаглашавање програма и пројеката који су усмјерени на реализацију циљева утврђених у оквиру Акционог плана за спречавање трговине људима у БиХ;
6. Организовање и одржавање националних референтних састанака са свим организацијама и институцијама, домаћим и међународним, а које су укључене у активности на спречавању трговине људима и илегалне имиграције у БиХ.

5.2. УДАРНА ГРУПА ЗА БОРБУ ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА И ИЛЕГАЛНЕ МИГРАЦИЈЕ

Ударна група за борбу против трговине људима је формирана Одлуком Вијећа министара. Одлуком је утврђен састав, начин рада и финансирања Ударне групе у борби против трговине људима и везане илегалне имиграције, као и друга питања од значаја за рад Ударне групе. Ударна група за борбу против трговине људима и организоване илегалне имиграције дјелује на подручју Босне и Херцеговине на плану борбе против трговине људима и организоване илегалне имиграције у складу са законом и другим прописима Босне и Херцеговине, Федерације Босне и Херцеговине, Републике Српске и Брчко Дистрикта БиХ.

Ударна група формирана је у циљу успостављања и унапређења сарадње и координације рада на највишем могућем нивоу између државних и ентитетских органа, као и органа Брчко Дистрикта БиХ, и то: Тужилаштва Босне и Херцеговине, Федералног тужилаштва Федерације Босне и Херцеговине, Републичког јавног тужилаштва Републике Српске, Јавног тужилаштва Брчко Дистрикта БиХ, Граничне полиције Босне и Херцеговине, Државне агенције за истраге и заштиту (СИПА), Министарства унутрашњих послова Федерације Босне и Херцеговине, Министарства унутрашњих послова Републике Српске, Полиције Брчко Дистрикта БиХ, Интерпола, Финансијске полиције Федерације Босне и Херцеговине, Порезне управе Федерације Босне и Херцеговине и Порезне управе Републике Српске, као и других државних, ентитетских органа и органа Брчко Дистрикта БиХ.

Ударна група је надлежна да, под управљањем државног тужиоца, у складу са законом и прописима, као и у складу са законом утврђеном надлежношћу органа из састава Ударне групе:

- 1.. обезбјеђује сарадњу и координацију рада између надлежних органа који учествују у борби против трговине људима;
- 2.. спроводи истраживања у циљу сузбијања трговине људима и везане илегалне имиграције у Босни и Херцеговини, циљу у којем може образовати оперативне истражне тимове, који ће непосредно сарађивати у истраживању појединих случајева трговине људима с мјесно и стварно надлежним органима ентитета и Брчко Дистрикта БиХ, односно надлежним органима Босне и Херцеговине;
- 3.. прикупља податке и информације о свим откривеним случајевима трговине људима и везане илегалне имиграције, транспарентно преноси информације и размјењује податке битне за њено ефикасно дјеловање, осим оних података чије преношење или објављивање може штетно дјеловати на истраживања која Ударна група спроводи;
- 4.. координира рад са Националним координатором и с другим органима на питањима која захтијевају интеракцију с међународним организацијама укљученим у борбу против трговине људима, и с невладиним организацијама у Босни и Херцеговини које се баве заштитом жртава трговине људима;
- 5.. утврђује и реализује програме стручног усавршавања у циљу едукације чланова Ударне групе ради подизања њихове стручне оспособљености на што виши ниво;

6.. обавља друге оперативне и административне послове, који су битни и неопходни за борбу против трговине људима.

Ударна група је дужна једном годишње путем Министарства безбједности БиХ извјестити Вијеће министара БиХ о свом раду и стању у борби против трговине људима у Босни и Херцеговини. По захтјеву доставља и посебне информације о појединим случајевима из надлежности Ударне групе. За вријеме учествовања у истрагама појединих случајева у борби против трговине људима под надлежности државног тужиоца, чланови Ударне групе су ослобођени од редовних дужности у органима у којима су запослени.

5.3. РЕГИОНАЛНИ МОНИТОРИНГ ТИМОВИ

Сврха успоставе Регионалних мониторинг тимова (PMT) је успостављање додатних капацитета за побољшавање функционалних веза између надлежних владиних институција и невладиних организација у Босни и Херцеговини, које учествују у спровођењу активности на сузбијању и спречавању трговине људима. Кроз институционализовање међусобних веза и сарадње свих субјеката укључених у сузбијање трговине људима, посебно оних који дјелују на регионалном и локалном нивоу је неопходна, имајући у виду чињеницу да су жртве трговине људима припадници регионалних и локалних заједница, гдје скоро искључиво остварују сва своја права и обавезе. Стога, планско и усклађено дјеловање регионалних и локалних институција и организација неопходно је да би се унаприједио систем идентификовања жртава и обезбједила њихова одговарајућа рехабилитација, реинтеграција и ресоцијализација те да би се дјеловало превентивно на узроке који доводе до виктимизације и ревиктимизације жртава трговине људима. Кроз дјеловање на регионалном и локалном нивоу у великој мјери ће се утицати и на достизање одговарајућих стандарда у заштити жртава, те утицати на спровођењу активности и постизању циљева Акционог плана за борбу против трговине људима у Босни и Херцеговини.

Задаци регионалних мониторинг тимова су да кроз планско и усклађено дјеловање допринесу ефикасности борбе против трговине људима, спроводећи сљедеће активности:

- ✓ Прикупљање и анализирање информација о трендовима трговине људима на својим подручјима и вршењу сталне процјене адекватности правног оквира, институционалног оквира, људских и других капацитета за адекватан одговор на проблем;
- ✓ Развијање капацитета институција и организација укључених у активности борбе против трговине људима;
- ✓ Спровођење превентивних активности усмјерених на смањење ризика за виктимизацију и ревиктимизацију жртава;
- ✓ Планирање и предузимање координираних и усклађених активности у креирању индивидуалних програма рехабилитације, реинтеграције и ресоцијализације идентификованих потенцијалних жртава трговине људима, те заједничко спровођење таквих програма.

Начин успоставе заснован је на територијалној организацији Државне агенције за истраге и заштиту БиХ (у даљем тексту: СИПА), што је и прописано чланом 22. Правила о заштити жртава и свједока жртава трговине људима држављана Босне и Херцеговине. Овакав начин организовања Регионалних мониторинг тимова нема утицаја на стварну и мјесну надлежност свих укључених институција, већ искључиви циљ који има јесте међусобно умрежавање свих надлежних институција и организација, те заједничку размјену информација, планирање и спровођење активности. У складу с напријед наведеним, успостављена су четири Регионална мониторинг тима, и то: Сарајево, Мостар, Бања Лука и Тузла.¹³

13 Више о PMТ доступно на: http://www.msb.gov.ba/anti_trafficking/dokumenti/prirucnici/?id=6068

5.4. ИНСТИТУЦИОНАЛНИ ОКВИР САРАДЊЕ НА ДИРЕКТНОЈ АСИСТЕНЦИЈИ ЖРТВАМА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

Државни реферални механизам (ДРМ) је институционализовани оквир сарадње, којим државни актери испуњавају своје обавезе да заштите и поштују људска права жртава трговине људима, путем координације напора са цивилним друштвом. То је процес којим се потенцијална жртва трговине људима упућује специјализованим службама и кроз који јој се пружа помоћ (ОСЦЕ/ОДИХР). Основни циљеви рефералног механизма су да се обезбиједи поштовање људских права жртава трговине људима те ефикасан начин да се жртви омогући приступ доступним услугама.

ДРМ укључује:

- ✓ државног координатора (високопозиционирани државни службеник);
- ✓ округли стол/група коју чине руководећи представници владиних агенција и цивилног друштва, који развијају препоруке за националне политике и процедуре у вези са жртвама трговине људима;
- ✓ радне групе (ад хок) које се баве конкретним питањима у вези са жртвама.

Транснационални реферални механизам (ТРМ) је прекогранични механизам упућивања за рјешавање појединачних случајева прекограничне трговине људима и стандарда квалитета, којима ће се обезбиједити поштовање заштите података и поштовања приватности. ТРМ се развија у циљу пружања адекватне помоћи, потпоре и заштите жртвама, који би надлежним институцијама унутар земаља поријекла, транзита и крајње дестинације омогућио бољу и квалитетнију размјену података. Као такав надопуњује и надограђује државни мултидисциплинарни институционализовани координацијски механизам за борбу против трговине људима.

Реферални механизам укључује све надлежне институције и овлаштене организације активне у пољу спречавања трговине људима у БиХ, које дјелују у складу с важећим законодавним оквиром те прописује процедуре у поступању са (потенцијалним) жртвама трговине људима у БиХ у односу на откривање и идентификацију потенцијалне жртве, разговор са жртвом и процјена случаја, комуникација са надлежним институцијама, одређивање врсте смјештаја и помоћи, транспорт, смјештај и збрињавање у склониште или другу врсту алтернативног смјештаја, сарадњу институција и организација током смјештаја, реинтеграција, рехабилитација, репатријација и ресоцијализација.

У контексту обавеза агенција за спровођење закона и правила поступања са (потенцијалним) жртвама трговине људима видјети више у Смјерницама о поступању регионалних мониторинг тимова за борбу против трговине људима у Босни и Херцеговини.¹⁴

5.5 АГЕНЦИЈЕ ЗА СПРОВОЂЕЊЕ ЗАКОНА

¹⁴ http://www.msb.gov.ba/anti_trafficking/dokumenti/prirucnici/?id=6068

Улога агенција за спровођење закона је откривање кривичних дјела трговине људима, откривање и идентификовање починилаца тих кривичних дјела, прикупљање материјалних доказа, подношење извјештаја о почињеном кривичном дјелу и починиоцу, као и просљеђивање надлежном тужилаштву на одлуку и даље поступање. У погледу сазнања за постојање радњи које имају обилгежја кривичних дјела трговине људима, откривање жртава трговине људима, откривање починиоца тих кривичних дјела, значајан допринос раду полиције дају центри за социјални рад, здравствене установе, образовне институције, НВО, остале службе и медији, који предузимањем низа радњи из своје надлежности долазе до сазнања која у размјени с полицијом имају за циљ спречавање и откривање ових кривичних дјела.

Агенције за спровођење закона у БиХ које имају надлежност за борбу против трговине људима организоване су на сљедећи начин: у оквиру Министарства безбједности БиХ, поред Одсека за борбу против трговине људима и Сектора за имиграцију, који имају надлежности за дјеловање у борби против трговине људима, дјелују и четири агенције за спровођење закона. Те агенције свакодневно предузимају активности борбе против трговине људима у склопу својих надлежности, а то су:

- ✓ Државна агенција за истраге и заштиту (СИПА);
- ✓ Гранична полиција БиХ;
- ✓ Служба за послове са странцима;
- ✓ Дирекција за координацију полицијских тијела.

Постоје и сљедеће агенције за спровођење закона на нивоу ентитета и Брчко Дистрикта БиХ:

- ✓ Федерални МУП/Федерална управа полиције;
- ✓ Кантонална министарства унутрашњих послова;
- ✓ МУП Републике Српске;
- ✓ Полиција Брчко Дистрикта БиХ.

5.5.1. Дирекција за координацију полицијских тијела БиХ

Послови који су из надлежности Дирекције релевантни за борбу против трговине људима:

- комуникација, сарадња и координација између полицијских тијела БиХ;
- комуникација, сарадња и координација између полицијских тијела БиХ с одговарајућим органима у Босни и Херцеговини, а у вези с питањима полицијских послова међународног карактера или од међународног значаја, или у вези с питањима која су у надлежности Суда БиХ;
- комуникација и сарадња с одговарајућим страним и међународним органима у вези с питањима полицијских послова од међународног значаја или заједничког интереса;
- комуникација, сарадња и координација између полицијских тијела БиХ те одговарајућим органима у Босни и Херцеговини с одговарајућим страним и међународним органима;
- примјена најбољих европских и других међународних пракси које се односе на полицијска питања у Босни и Херцеговини;
- стандардизација рада у вези с полицијским питањима у Босни и Херцеговини;
- дневно обједињавање безбједоносних информација од значаја за Босну и Херцеговину, али и од значаја за обављање послова из надлежности полицијских тијела БиХ, стална сарадња с релевантним полицијским и другим тијелима и предузимање потребних мјера с циљем координације оперативних послова полицијских тијела БиХ, те дневно праћење стања безбједности и обавјештавање надлежних полицијских и других тијела БиХ;
- прикупљање, праћење, анализирање и коришћење података од значаја за безбједност Босне и Херцеговине;

- спровођење међународних уговора о полицијској сарадњи из надлежности Дирекције.

5.5.2. Државна агенција за истраге и заштиту (СИПА)

СИПА је надлежна за спречавање, откривање и истрагу кривичних дјела из надлежности Суда БиХ, а посебно: организованог криминала, тероризма, ратних злочина, трговине људима и других кривичних дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом, те тешког финансијског криминала.

У организационој структури СИПА-е су сљедеће јединице: Кабинет директора, Криминалистичко-истражни одјел, Финансијско-обавјештајни одјел, Центар за истраживање ратних злочина, Одјел за заштиту свједока, Одјел за унутрашњу контролу, Јединица за специјалну подршку, Служба за оперативну подршку, Служба за администрацију и унутрашњу подршку, Служба за материјално-финансијске послове, регионални уреди Бања Лука, Мостар, Сарајево и Тузла.

Криминалистичко-истражни одјел (КИО) ради на спречавању, откривању и истраживању кривичних дјела из надлежности Суда БиХ, проналажењу и хапшењу починилаца кривичних дјела и њиховом довођењу тужиоцу под надзором, а по налозима тужиоца у складу са Законом о кривичном поступку БиХ. КИО пружа оперативну помоћ Финансијско-обавјештајном одјелу, прикупља обавјештења и податке о кривичним дјелима, прати и анализира безбједоносну ситуацију и појаве које погодују настанку и развоју криминала, организује и обавља криминалистичко-стручне послове. Унутрашње организационе јединице у саставу КИО су: Одсјек за борбу против тероризма и трговине АБХО (атомско-биолошко-хемијским оружјем); Одсјек за спречавање и откривање финансијског криминала и корупције; Одсјек за спречавање и откривање организованог криминала; Одсјек за спречавање и откривање криминала у вези с трговином људима; Одсјек за спречавање и откривање криминала у вези с опојним дрогама; Одсјек за спречавање и откривање криминала у вези са осталим кривичним дјелима; Одсјек за криминалистичко-обавјештајне послове. Одјел за заштиту свједока обавља послове и задатке у складу са Законом о програму заштите свједока у БиХ и другим прописима у БиХ о заштити свједока, с циљем да се обезбједи ефикасна заштита свједока прије, у току и након кривичног поступка, како би се свједоку омогућило слободно и отворено свједочење у кривичном поступку пред Судом БиХ.

Регионални уред Бања Лука врши послове и задатке у зони своје надлежности која обухвата подручја: МУП-а Унско-санског кантона и Центара јавне безбједности Бања Лука и Добој у РС-у.

Регионални уред Мостар врши послове и задатке у зони своје надлежности која обухвата подручја: Центра јавне безбједности Требиње у РС-у и Министарства унутрашњих послова сљедећих кантона: Херцеговачко-неретванског, Западнохерцеговачког и Кантона 10.

Регионални уред Сарајево врши послове и задатке у зони своје надлежности. Та надлежност обухвата подручја: МУП-а Кантона Сарајево, МУП-ова Зеничко-добојског и Средњобосанског кантона, Босанско-подрињског кантона Горажде и подручје Центра јавне безбједности Источно Сарајево у РС-у.

Регионални уред Тузла врши послове и задатке у зони своје надлежности која обухвата подручја: Брчко Дистрикта БиХ, МУП-ова Посавског и Тузланског кантона у ФБиХ, те Центра јавне безбједности Бијељина у РС-у.

У регионалним уредима, у саставу криминалистичко-истражних одсјека постоје тимови за спречавање и откривање криминалитета у вези с трговањем људима.

5.5.3. Гранична полиција Босне и Херцеговине

Гранична полиција БиХ је структурисана с циљем обезбјеђивања координације свих активности на централном, регионалном и локалном нивоу, тако да пружи високо специјализоване услуге потребне за извршење задатака из своје надлежности, као и да обезбједи размјену информација између централних, регионалних и локалних нивоа организацијских јединица, а оне су: Главни уред, теренски уреди, јединице, Централни истражни уред, специјализоване јединице, Центар за обуку и остале организационе јединице дефинисане Правилником о унутрашњој организацији.

Гранична полиција БиХ је надлежна за спровођење Закона о граничној контроли; Закона о кретању и боравку странаца и азилу; спречавање, откривање и истраживање дјела која су прописана кривичним законима у БиХ. И то када су та кривична дјела усмјерена против безбједности државне границе или

против извршења послова и задатака Граничне полиције БиХ, те када се та кривична дјела морају гонити у складу с одредбама о злоупотреби јавних исправа које служе као доказ идентитета, о путној исправи и обавези посједовања визе, те одредбама о кретању и боравку странаца и азилу уколико су почињена приликом преласка границе или су директно везана за прелазак државне границе.

5.5.4. Ентитетске и кантоналне полиције

5.5.4.1. Федерални МУП / Федерална управа полиције

У саставу Федералног министарства унутрашњих послова дјелује Федерална управа полиције која обавља оперативне послове полиције из надлежности Министарства. У саставу ове управе је Сектор криминалистичке полиције који ради на спречавању и откривању кривичних дјела организованог и међукантоналног криминала, као и тероризма, неовлашћене трговине дрогом, корупције и прања новца, компјутерског криминала, откривању и документовању кривичних дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом; проналажењу и хватању починилаца наведених кривичних дјела, те њиховом привођењу надлежним органима. У Сектору дјелује Одјел за борбу против међукантоналног криминала, који у свом саставу има: Одсјек за имовинске деликте, Одсјек за крвне деликте, Одсјек за борбу против трговине људима и сексуалне деликте и Одсјек за ратне злочине.

5.5.4.2. Кантонална министарства унутрашњих послова

У саставу 10 кантоналних министарстава унутрашњих послова, односно управа полиције, дјелују сектори криминалистичке полиције у чијем саставу су линије рада које се баве проблематиком трговине људима.

5.5.4.3. МУП Републике Српске

У Министарству унутрашњих послова РС-а дјелује Управа криминалистичке полиције, која врши послове:

- ✓ контроле, надзора и инструктивног усмјеравања рада свих организацијских јединица криминалистичке полиције;
- ✓ врши надзор над законитошћу рада организацијских јединица на пословима спречавања и откривања кривичних дјела, проналажења и хватања починилаца кривичних дјела и обезбјеђивања потребних доказа за успјешно вођење кривичног поступка;
- ✓ предлаже мјере, одређује рокове и обавезе центара јавне безбједности у области контроле наложених мјера;
- ✓ прати реализацију, предлаже санкције и мјере унапређења; прати, проучава и анализира стање, кретање и појавне облике криминалитета и примјену криминалистичко-техничких метода;
- ✓ усмјерава рад других организацијских јединица на пословима криминалитета;
- ✓ предузима мјере на унапређењу организације, вршења послова и побољшања ефикасности у спречавању и откривању криминалитета.

У саставу ове управе је Служба за сузбијање организованог криминала и корупције, која ради и на проблематици трговине људима. У саставу МУП-а РС-а је шест центара јавне безбједности: Бања Лука, Приједор, Бијељина, Добој, Источно Сарајево, и Требиње.

5.5.4.4. Полиција Брчко Дистрикта БиХ

Полиција Брчко Дистрикта БиХ је институција Дистрикта и оперативна је самостална у обављању свих полицијских послова предвиђених законом. С тим у вези, унутар полиције су утврђене унутрашње организационе јединице и њихове надлежности. Са аспекта борбе против трговине људима, најзначајнија је Јединица криминалистичке полиције, која под надзором надлежног тужилаца организује, планира, предузима оперативне и друге мјере на откривању кривичних дјела против човјечности и вриједности заштићених међународним правом, на откривању и спречавању имовинских деликата,

крвних и сексуалних деликата, кривичних дјела организованог криминала и тероризма, кривичних дјела привредног криминала и корупције, као и свих других кривичних дјела прописаних законодавством БиХ и Брчко Дистрикта БиХ, врши криминалистичко-обавјештајне послове, послове криминалистичке технике и контрадиверзионе прегледе.

5.6. СЛУЖБА ЗА ПОСЛОВЕ СА СТРАНЦИМА (МИНИСТАРСТВО БЕЗБЈЕДНОСТИ БИХ)

Служба за послове са странцима је управна организација у саставу Министарства безбједности БиХ с оперативном самосталношћу за вођење послова и рјешавање питања из своје надлежности, основана ради обављања административно-управних и инспекцијских послова прописаних Законом о кретању и боравку странаца и азилу. Њена основна функција је управљање миграцијама на простору БиХ, а од изузетног је значаја за борбу против организованог криминала, кријумчарења, илегалних имиграција и трговине људима. У саставу Службе је шеснаест теренских центара, који обављају послове из надлежности ове службе. Значајна улога Службе у борби против трговине људима је у пружању помоћи и заштите за странце жртве идентификоване у Босни и Херцеговини, регулисању њиховог статуса боравка и организовању и спровођењу добровољног повратка жртава у њихове земље поријекла.

6.

ШЕСТИ ЧАС НАСТАВЕ

ОТКРИВАЊЕ И СУЗБИЈАЊЕ КРИВИЧНИХ ДЈЕЛА ТРГОВИНЕ ЉУДИМА: ИСТРАЖНЕ ТЕХНИКЕ И ЊИХОВА ПРИМЈЕЊИВОСТ У ОТКРИВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ ТРГОВНЕ ЉУДИМА

(РЕАКТИВНА, ПРОАКТИВНА, ДИСРУПТИВНА ИСТРАЖНА
ТЕХНИКА И ПАРАЛЕЛНА ФИНАНСИЈСКА ИСТРАГА)

Трговина људима је често прекогранична криминална активност која захтијева формализоване, брзе и ефикасне канале међународне полицијске сарадње и успостављене контакте агенција за спровођење закона те њихово међусобно повјерење и усклађено дјеловање. Ради свега наведеног и широког спектра безбједоносних пријетњи које представља трговина људским бићима, захтијева се брз, снажан и професионалан одговор агенција за спровођење закона.

6.1. ИСТРАЖНИ ПРИНЦИПИ

Могућности истраге зависе од географских, структуралних и комерцијалних компоненти које сачињавају криминал трговине људима. Географски, могућности и правци истраге зависе од тога да ли се истрага спроводи у земљи поријекла, транзита или одредишта, односно да ли се истрага спроводи у фази регрутације, транспорта или експлоатације. Уколико се истрага спроводи у земљи поријекла могуће је истраживати сегменте регрутације жртава. У земљи транзита могуће је истраживати само сегмент транспорта, док је у земљи одредишта могуће истраживати сегменте пријема и експлоатације жртава.

У склопу цијелог процеса трговине, комерцијалне компоненте се појављују у једној или више фаза обављањем једне од сљедећих активности: рекламирања као дијела процеса регрутације или експлоатације; изнајмљивања објеката; транспорт; прибављања личних и путних докумената; комуникација ради организовања регрутације и експлоатације и финансијске трансакције везане за све горе наведено. Да би се дешавала трговина људима и експлоатација било којег облика, морају се користити неке или све од ових активности јер свака од њих ће направити доказе, што је свакако слаба тачка трговаца, која се мора искористити.

У процесима трговине људима активности се обављају и докази се могу пронаћи на бројним мјестима и у свим познатим облицима: јавни простори, улица, приватни стан, ноћни клуб, приватне куће, салони за масажу, такси службе, радионице, пољопривредна имања, градилишта, здравствене установе, имиграционе службе, царинске и граничне службе, здравствене установе и слично.

Обавјештајни подаци и докази могу се обезбиједити у личним контактима с бројним лицима. Овдје се не мисли само на проститутке и повезане упосленике, као што су рецепционери у салону, бару или хотелу, него и на професионалце као што су агенти за рекламирање, агенти за некретнине, службеници на граничним прелазима, царинарницама, имиграцијским уредима, агенцијама за посредовање у запошљавању, упосленицима у разним компанијама, банкама и слично. Ови лични контакти, такође, стварају независне документоване трагове који се могу пронаћи, анализирати и користити као докази, као што су уговори о изнајмљивању, путне карте и лични документи, визе, забиљешке о преласку границе, радне и боравишне дозволе, детаљни телефонски рачуни и банковни депозити и документи о трансферу.

Докази ће се стварати током свих ових процеса трговине људима, омогућавајући истражиоцима да у потпуности утврде чињенице и прикупе доказе, спасе жртве, идентификују и одузму добит остварену криминалном активношћу.

6.2. ИСТРАЖНЕ МЕТОДЕ

У истраживању кривичних дјела трговине људима и повезаних кривичних дјела могуће је примјењивати три истражна метода те спроводити паралелну финансијску истрагу:

- ✓ Реактивна истрага, заснована на жртви, њеној пријави и сарадњи;
- ✓ Проактивна истрага – заснована на прикупљању обавјештајних података;
- ✓ Дисруптивна истрага – метода која се примјењује када реактивна и проактивна метода нису одговарајуће.

6.2.1. Реактивна истражна метода

Реактивна истрага у фокусу има жртву, што захтијева врло јасне хуманитарне и правне дужности истражилаца те третирање жртве с пуним поштовањем њених основних људских права. Поред спровођења истражних радњи, истражилац у овим случајевима мора посветити пуну пажњу прије свега безбједности жртве и њој блиских особа, што подразумева константно вршење процјене њиховог безбједоносног ризика. Безбједност и могућност освете жртвама и њиховим породицама ће увијек бити одлика трговине људима и никада се неће моћи у потпуности искључити као фактор ризика. Ипак, дужност истражиоца је да обезбиједи да се фактори ризика за сваки случај процјене од почетка и да се процес процјене континуирано прегледа и ажурира. Успјех оваквог метода истраге је увијек ризичан с обзиром на сталну опасност да жртва може одустати од сарадње, најчешће због страха или друштвене стигме.

Основни предуслов за успјех јесте постигнути ниво међусобног повјерења жртве и истражиоца. Стога, истражилац све вријеме треба бити у потпуности отворен и искрен са жртвама, тако да су оне у потпуности свјесне питања, одговорности, потенцијалних посљедица и ризика који су везани за било коју одлуку која се може тражити од њих. Сарадња у истрази увијек укључује елемент ризика за жртве трговине, а могуће и за њихове породице. Од виталне је важности да су жртве у потпуности упознате са свим питањима и ризицима који су везани за било коју одлуку, коју истражилац може тражити од њих, тако да имају све информације које су потребне за доношење те одлуке. Превара жртава је стална тема у контексту анализе појавних облика кривичних дјела трговине људима: никада се не треба јавити ситуација гдје жртве трговине, које су преварили трговци, могу оправдано тврдити да су их службеници за спровођење закона такође преварили.

Дужност истражиоца је да буде сигуран да су жртве у потпуности информисане о помоћи која им је на располагању и да су у могућности да ступе у контакт с релевантним организацијама. Жртве трговине се можда никада неће опоравити од физичког, сексуалног и психолошког злостављања које су претрпиле. Ипак, важно је да им се да пуни приступ постојећим службама за бригу да им помогне у процесу опоравка.

6.2.2. Проактивна истражна метода

Основна карактеристика проактивне истражне методе јесте да она омогућује истрагу без (искључивог) ослањања на сарадњу и свједочење жртава. Употребљавајући комбинације прикупљања обавјештајних података, људског и техничког надгледања, прикривених истражилаца и стандардних истражних техника, могуће је идентификовати трговце и њихов криминалитет, те прикупити довољно доказа за њихово кривично процесуирање. Коришћење проактивне истражне методе је уједно и признање да постоје стварне и велике потешкоће с којима се сусрећу жртве трговине, које можда и желе свједочити против својих изабљивача, али које су онемогућене да то ураде због страха од освете према себи и својим најближим. Проактивна метода даје могућност борбе против трговаца а да није неопходно да жртве поднесу пријаву о кривичном дјелу и саме обезбиједи доказе. Коришћењем проактивне методе не намјерава се елиминисати жртва из истраге. Свједочење жртве ће увијек бити примарни извор квалитетних доказа, али се мора узети у обзир да су свједочења жртава неизбјежно повезана с питањима страха, освете починилаца, несигурности жртве и другим околностима које могу умањити доказну снагу исказа жртве. Проактивну методу можда није увијек могуће примијенити у свакој ситуацији, јер проактивне операције могу бити интензивне по питању ресурса, могу дуго трајати и бити скупе. Али, узимајући у обзир веома тешке посљедице трговине људима, прије свега по питању кршења људских права и слобода и стратешке пријетње коју трговина представља за друштво, трошкови се могу увијек аргументовано оправдати.

Досадашња искуства су показала да је проактивна метода врло ефикасна у борби против трговаца. Трговци виде жртве као комерцијалну робу која се регрутује, транспортује и искоришћава ради стварања прихода, јер трговина људима је само криминални бизнис, који се на крају сведе само на новац. Трговци редовно мијењају модус операнди, маршруте, идентитете и користе разне тактике да увећају профит и избјегну откривање. Али постоји један сегмент овог криминала који не могу запоставити ако желе да њихов посао буде профитабилан, а то је потреба да се производ односно услуга жртве трговине понуди на тржишту. Као и код свих комерцијалних активности, које захтијевају продају добара, трговина људима се не може извршити а да се роба не понуди на тржишту. Да би се роба или услуга продали о томе се морају доставити информације и понуде потенцијалним купцима. Нема трговине људима и нема зараде од ње ако клијенти нису упознати о расположивости роба и услуга жртава, а ово се може постићи само путем рекламирања, без обзира да ли је оно једноставно преношење информација усменим путем на улици или софистицирани начин рекламирања на интернету. Ова неопходна активност је слаба тачка за све трговце и они јој не могу побјећи. У том смислу, нуђење услуга жртве трговине људима је важан моменат за започињање проактивних истражних активности, јер је то уједно јако важан извор података и обавјештења о кривичном дјелу до којих полицијски истражиоци могу доћи самосталним радом, без да им се кривично дјело трговине људима претходно формално пријави. Ако истражилац зна гдје почети тражити, он ће моћи идентификовати и лоцирати трговину људима и на крају ће моћи лоцирати и трговце.

6.2.3. Дисруптивна истражна метода

Дисрупција, односно ометање криминалне активности, не пружа рјешење и може само привремено ријешити ситуацију и премјестити проблем на другу локацију. Да би успјела, дисруптивна метода треба користити иновативне и креативне тактике, које ће створити бројне и свакодневне проблеме, тако да трговцима људима постане веома отежано и скоро немогуће да наставе са својим криминалним активностима.

Дисруптивна метода може бити посебно одговарајућа и употребљава у ситуацијама када је ризик по жртве толико висок и непосредан да захтијева тренутни одговор. Такав тренутни одговор ће наравно онемогућити било какве проактивне истражне мјере у будућности, а дисрупција се предузима и када проактивна метода није исплатива из оперативних разлога, као што су ситуације гдје је надгледање мета непрактично или гдје је немогуће остварити тајни улазак у мрежу или када постоји недостатак ресурса за проактивно дјеловање. Некада дисруптивна метода може бити и одговор на тражење акције од становника заједнице гдје се трговина догађа или од заинтересованих група грађана.

7.

СЕДМИ ЧАС НАСТАВЕ

**РЕАКТИВНА
ИСТРАЖНА МЕТОДА:
ПРОЦЈЕНА РИЗИКА
ЗА ЖРТВЕ, ПОТРЕБЕ
ЖРТАВА СВЈЕДОКА,
ПРАВА ЖРТАВА,
ПОДРШКА ЖРТВИ**

Кривична дјела трговине људима карактерише чињеница да као посљедицу имају низ тешких облика кршења људских права жртава, укључујући у неким случајевима и лишавање живота. Зато примарни фокус служби за спровођење закона треба бити усмјерен на оперативне технике које најбоље могу омогућити њиховим службеницима спашавање и помоћ жртвама трговине људима. Службеници за спровођење закона имају јасну дужност да реагују што је прије могуће, када идентификују жртву трговине или када жртва пружи обавјештајне податке или доказе везане за трговину.

Жртве могу бити идентификоване у разним животним ситуацијама, на разне начине и од стране разних лица, било да се ради о службеницима полиције, здравственим радницима, инспекцијским органима, члановима породице или грађанима. Некада жртва побјегне од трговаца и потражи помоћ полиције. Некада полиција открије и идентификује жртву током обављања послова неповезаних с трговином, а некада полиција спаси или идентификује жртву током специфичне истраге против трговине људима. Дешава се и да полиција сазна за жртву од других служби или појединаца.

7.1. ПРОЦЈЕНА РИЗИКА

Агенције за спровођење закона имају дужност реаговања након идентификовања потенцијалне жртве трговине људима, док ће радње које се предузимају зависити од процјене ризика, а која мора почети чим се добију информације о потенцијалној жртви.

Заштита жртве је најосјетљивије питање с којим се суочава истражилац јер лична безбједност чак и животи жртве и њених најближих могу бити угрожени и могу зависити од професионализма истражилаца. С обзиром да се ризик никад не може у потпуности елиминисати у оваквим случајевима, треба константно имати на уму да је заштита жртве свједока критичан фактор у процесу процјене ризика и уколико се не може обезбиједити адекватна заштита, жртви се не треба дозволити да сарађује.

Процјена ризика се увијек треба спроводити у односу на три категорије жртава: откривене жртве за које се сазнало; друге неоткривене жртве које се и даље експлоатишу; и друге потенцијалне жртве које су можда на ивици да постану предмети операција трговине и експлоатације.

Ниво ризика се мора процијенити, како у контексту постојећег ризика за безбједност жртава и њихових најближих од могуће освете осумњичених, тако и у контексту нових или додатних ризика који се могу јавити као резултат реакције осумњичених на покретање и спровођење истраге.

Кључна питања при процјени ризика су :

1. Колики је ризик за тренутну жртву?
2. Да ли постоје друге неоткривене жртве које треба узети у обзир – ако да, који је ниво ризика за њих?
3. Да ли су друге потенцијалне жртве у јасној опасности – ако да, који је ниво ризика за њих?
4. Да ли је ниво ризика за тренутне, неоткривене или потенцијалне жртве тако висок да је потребна тренутна интервенција?
5. Ако не, да ли се може контролисати ниво ризика на сигуран начин док се спроводи проактивна истрага да се спаси тренутна жртва и било која неоткривена или потенцијална жртва, као и да се процесуирају трговци?
6. Или, ако проактивна истрага није могућа, да ли се може безбједно контролисати ниво ризика за тренутну и било коју неоткривену или потенцијалну жртву, ако се примјењује дисруптивна стратегија против трговаца?

Од односа и спремности жртава да сарађују зависиће и процјена ризика, која ће бити различита за жртве које не сарађују, жртве које дјелимично сарађују и жртве које у потпуности сарађују. При процјени ризика потребно је у обзир узети слједећа специфична питања:

1. Ако се жртва открије у својој земљи, да ли је безбједно да се врати кући и да ли би кући била изложена ризику од напада, освете, притисцима да промијени изјаву/свједочење и/или би била поново предмет даље трговине? Ако није безбједно, може ли се овај ризик умањити – да ли постоји неопходни капацитет за подршку да би се жртве заштитиле?
2. Ако се жртва открије у земљи транзита или одредишта, да ли је по њу ризично да се депортује или врати у земљу поријекла? Ако није безбједно, може ли се овај ризик умањити – да ли постоји неопходни капацитет за подршку да би се жртве заштитиле?
3. Ако су жртве ухапшене због прекршаја као што су илегални улазак и боравак у земљи или посредовање у сврху проституције, или неки други прекршај повезан са статусом жртве, да ли их треба депортовати или кривично гонити због тога? Да ли би се јавио ризик од трговаца јер су ухваћене и кривично гоњене? С друге стране, да ли би биле под ризиком ако не би биле кривично гоњене, јер би трговци посумњали да је резултат непостојања судског процеса или депортације њихова сарадња с полицијом?
4. Да ли постоје социјални, културни или вјерски фактори због којих би репатријација била ризична, нпр. да ли се жртва враћа породици која ју је продала? Да ли вјера жртве значи да је под ризиком ако је враћена кући као жртва трговине која је била присиљена на проституцију? Да ли ће бити социјално искључена у својој средини због трговине?

Процјену ризика треба извршити што је прије могуће када се открије жртва или по добијању обавјештајних података или доказа од жртве или треће стране, а ризици се требају континуирано процјењивати. Континуирана процјена је врло важна јер се последице иницијалне процјене, фактори ризика морају ревидирати у сваком стадију истраге, а посебно непосредно прије било које операције хапшења или када ће се жртва сарадња открити одбрани трговца.

7.2. ЖРТВЕ КОЈЕ НЕ САРАЂУЈУ

Без обзира на то да ли сарађују с полицијом и без обзира на резултате процјене ризика, жртве имају право на тренутну заштиту која обухвата физичку безбједност, љекарску и психолошку помоћ. Таква помоћ се треба пружити увијек и никада не треба зависити од договора о сарадњи с полицијом.

Након пружене заштите и љекарске и психолошке помоћи у поступању са жртвама које не сарађују, врло брзо ће се појавити дилема да ли покретати кривични поступак, да ли рјешавати одговарајући статус жртве или, ако је у питању страна жртва, да ли жртву треба репартирати.

Када је ипак крајњи исход поступка жртвин повратак, постоје даље мјере које се требају узети у обзир за помоћ жртвама, иако су одбиле да помогну истражиоцу. Оне остају рањиве жртве злочина и заслужују помоћ. Да би се умањило овај ризик, у сарадњи с владиним или невладиним агенцијама у земљи поријекла настоје се направити аранжмани да се жртва сачека и да јој се помогне приликом доласка кући. Овакав поступак ипак зависи од тога да ли се жртва слаже с тим. Стога, с жртвом се увијек треба консултовати и треба се тражити њена дозвола и писана потврда.

Прије организовања повратка стране жртве, врши се процјена ризика за повратак, која треба дати одговоре на питања: да ли је ова опција безбједна за жртву; да ли је организација, која ће пружити помоћ и подршку жртви након доласка у земљу поријекла, безбједна и поуздана и да ли има одговарајући капацитет за подршку жртви; и слично.

7.3. ЖРТВЕ КОЈЕ ОГРАНИЧЕНО САРАЂУЈУ

Сви фактори ризика, који су присутни код жртве која не сарађује, присутни су и код жртве која ограничено сарађује. Додатно се треба процијенити колико обавјештајни подаци, које је дала жртва, могу угрозити трговце, да ли су подаци које је дала познати само тој жртви или се могу открити на други начин или путем других извора. Ако се обавјештајни подаци могу сазнати само од те специфичне жртве, и ако се одлучи почети истраживати, потребно је процијенити који су ризици за жртву и да ли се могу контролисати. Потребно је узети у обзир да ли жртве имају рањиве вољене особе које би биле под ризиком ако се почне истраживати, гдје су, да ли се ризик може контролисати и да ли постоји капацитет за њихову заштиту. Додатни ризик је присутан ако обавјештајни подаци, који су добијени, не могу доћи ни од једног другог извора и због тога би трговци сигурно открили да жртва сарађује чим би истражиоци почели дјеловати, користећи те податке. Из свих чињеница и обавјештајних података које пружи жртва и други извори, на крају је потребно процијенити да ли је ниво ризика, који представљају трговци, толико велик да се жртвама не треба дозволити да сарађују на било који начин, јер су присутни ризици толико озбиљни да се не могу контролисати.

Процјена ризика се врши у односу на постојеће механизме заштите и њихове капацитете, те се стога мора ослањати на одредбе закона о заштити угрожених свједока и свједока под пријетњом, као и Закона о програму заштите свједока.

Ако процјена ризика укаже да је ризик висок и да се не може контролисати и ако се не може у потпуности прикрити идентитет жртве и њена улога, може бити неопходно да се не предузима акција која би угрозила жртву.

Ако жртва сарађује тако што пружа обавјештајне податке али не доказе, истражилац ће забиљежити све обавјештајне податке, процијенити их и прослиједити. Притом треба имати на уму да ће оваква жртва бити временски ограничено на располагању. Жртва која ограничено сарађује биће убрзо враћена у своју средину или репатриратана у своју земљу, гдје можда више неће бити доступна за разговоре или ће такве разговоре избјегавати.

7.4. ЖРТВЕ КОЈЕ САРАЂУЈУ

При процјени ризика за жртве, које су спремне да дају писане изјаве и да свједоче поред фактора ризика који се узимају у обзир код жртава које не сарађују и жртава које ограничено сарађују, потребно је узети у обзир и сљедеће: у случајевима гдје је фактор ризика велики, да ли су докази и свједочење жртве неопходни, могу ли се добити из других извора, те да ли ће кривични поступак бити немогућ без њих.

Као дио процјене ризика у случају жртве која сарађује, гдје је циљ судски процес, потребно је узети у обзир: који су мотиви иза жртвине сарадње, да ли ће жртва бити кредибилан свједок, да ли се докази могу колаборирати, да ли је жртва довољно јака да прође кроз судски процес. Ако одговор на било које од ових питања доводи у питање успјешност судског процеса, треба веома пажљиво процијенити да ли жртви треба омогућити да икако сарађује.

Резултати процјене ризика могу сугерисати различите одлуке. Ако је потреба за сарадњом жртве јача од фактора ризика и ако се фактори ризика могу контролисати, онда се може одобрити наставак сарадње. Уколико су фактори ризика већи од важности овог доказа за исход судског поступка, у том случају треба одбити сарадњу и искористити обавјештајне податке које пружа инцијална изјава.

7.5. ЖРТВА КАО СВЈЕДОК

Успјех реактивне истраге, засноване на сарадњи са жртвом, увелико зависи од третмана жртве која је уклоњена из тренутне опасности и која се сложила дати изјаву и свједочити пред судом. Стога је врло важно да се таква жртва третира у складу с три основна принципа: третирати жртву са осјећајем и професионално с пуним поштовањем њених људских права; створити оптималне услове у оквиру којих жртва може пружити своје доказе и свједочити на начин који минимизира неизбјежну трауму коју процес доноси; придржавати се ових принципа не само као хуманитарне и професионалне дужности, него и зато што ће такав однос максимизирати потенцијал жртве да свједочи и тако допринесе осуди трговаца, који су криви за њену патњу.

Основа за хумани и професионални третман жртве је пружање помоћи и подршке која мора укључити: хитне медицинске, психолошке и безбједносне потребе жртве; хитни форензички медицински преглед с жртвином дозволом, ако наводи укључују сексуално и/или друге врсте физичког напада; хитно регулисање боравишног статуса, уколико је жртва странац; стално обавјештавање жртве о питањима безбједности и заштите те узимање у обзир њених страхова и забринутости; задовољавање основних животних потреба као што су смјештај, исхрана, хигијенске потребе, финансијска подршка и правно савјетовање.

Врло је извјесно да ће жртва трговине бити тешко трауматизована сексуалним, физичким и психолошким злостављањем у неком дужем временском периоду. Због тога је првенствено треба упутити на преглед и процјену од стране стручног медицинског особља и психолога. Жртви треба бити дозвољено да одабере пол доктора и овај избор треба настојати испоштовати када год је могуће. Такав преглед ће заштити

писмено одобрење жртве или њеног старатеља. Повреде и трагови злостављања на жртви се требају документовати и фотографисати. Процјена физичких озљеда ће бити релативно јасна у поређењу са психолошким повредама, које жртва вјероватно има. Професионално и вјешто савјетовање ће највјероватније бити потребно дужи временски период.

Након што буде спасена од трговаца људима, жртви ће требати обезбједити основне животне потребе на које истражилац мора обратити пажњу. Требаће јој безбједан смјештај и све што он подразумева, регулисање боравишног статуса уколико је жртва странац и финансијска подршка. Од жртве се не може очекивати да се сконцентрише на сарадњу с полицијом док јој не буду задовољене ове основне потребе. Пружање ове врсте асистенције спада у надлежност других тијела, која су изван полицијских тијела, а која су надлежна за пружање ове врсте асистенције жртвама.

Досадашње искуство у Босни и Херцеговини и многим другим земљама је показало да су невладине организације у најбољем положају да одговоре на ове потребе и да би истражилац требао успоставити контакт с њима што прије. Министарство безбједности је успоставило мрежу с невладиним организацијама које смјештају и пружају помоћ страним жртвама, док је Министарство за људска права и избјеглице успоставило мрежу невладиних организација које управљају сигурним кућама у којима се пружа помоћ и заштита држављанима Босне и Херцеговине. Стога се у контактима с ова два Министарства може изнаћи одговарајуће рјешење и одабрати адекватна сигурна кућа, која ће највише одговарати прије свега потребама жртве, а затим и потребама вођења даље истраге о трговцима који су експлоатисали жртву. Између надлежних министарстава и невладиних организација које управљају сигурним кућама за жртве трговине људима су закључени протоколи о сарадњи, који регулишу сва питања функционисања, упућивања и подршке жртвама трговине.

7.5.1. Права жртава

У односу на процедуре и права жртава погледати Модуле 7 и 8 Приручника. Као и свака друга жртва криминала и жртва трговине људима има право на потпуну тајност. Стога ће се жртва упитати, прије укључивања у било који облик помоћи, да ли пристаје на то, а посебно када се упућује у партнерску организацију која пружа подршку жртвама. Од жртве ће се затражити писмена сагласност о томе. Дужност истражиоца је да иницира контакт с организацијом која ће прихватити жртву и обезбиједити сигуран привремени смјештај, добивање помоћи и одговарајуће подршке. Смјештање треба извршити у што краћем року након спашавања жртве, како би се жртва одмориле и уз помоћ особља сигурне куће опоравила и припремила за сарадњу са истражиоцима. Треба омогућити жртви временски период да сагледа своју ситуацију. Онда она може процијенити сва питања као што су статус боравка и ризици за безбједност, који ће бити везани за њену сарадњу. О цијелом процесу сарадње жртва и истражилац требају отворено и искрено разговарати, на неутралном терену у присуству независног савјетника, који може савјетовати и помоћи жртви. Жртви треба бити омогућено да добије правни савјет од независног савјетника прије доношења потпуно размотрене одлуке.

Међутим, у времену док се жртва опоравља и размишља шта одлучити, истражиоцима се може десити проблем и временски тјеснац с поступањем у истрази, поготово ако су осумњичени ухапшени и затворени прије него жртва донесе одлуку. Ради се о tzv. “периоду рефлексције”, унутар којег се са жртвом интензивно ради са циљем да она сама донесе одлуку о томе је ли жртва трговине људима, хоће ли и у којем облику учествовати у кривичном поступку и коју врсту права и асистенције очекује у том смислу. Настојање истражиоца да обезбиједи доказе може имати резултат у ускраћивању права жртви да донесе одлуку о процесу, јер би хапшење открило трговцима да она сарађује с полицијом. Ово као посљедицу може имати настојање трговаца да пронађу жртву и спријече је да сарађује с полицијом, као и да јој се освете. Страх од таквих ситуација је кључни елемент који жртва процјењује приликом доношења своје одлуке.

Исто тако, ако се одложи акција док жртва не донесе одлуку, осумњичени трговци могу побјећи, уништити или сакрити доказе, што за крајњи резултат има онемогућавање ефикасне истраге. Не постоје јасна правила која могу олакшати доношење правилне одлуке за истражиоца и увијек је питање проналаска баланса између два приоритета, који се у сваком случају морају посебно сагледати.

7.5.2. Форензички љекарски преглед

У највећем броју случајева, сексуално или физичко злостављање жртава трговине људима ће бити везано за догађаје који су се десили извјесно вријеме прије него што је жртва спашена и стога је потребно захтијевати хитну љекарско-форензичку акцију. Али, то се не смије занемарити, исто као ни чињеница да је неизвјесно када ће жртва почети отворено причати своју причу истражиоцу. Ако околности дозволе, период рефлексije треба почети прије него истражилац узме доказе од жртве, уколико не постоји потреба за хитне љекарско-форензичке прегледе. Те прегледе потребно је обавити ако је жртва од почетка изјавила да је била сексуално и/или физички нападнута.

Стога је најсврхисходније и најкорисније обавити форензички љекарски преглед што је прије могуће, наравно уз поштовање процедуре према Закону о кривичном поступку и уз писмено дати пристанак жртве. Циљ оваквог поступања је да се утврди постојање и врста тјелесних озљеда и да се одреди њихова медицинско-правна квалификација, затим да се уоче и правно-технички фиксирају и обезбиједи трагови и видљиве повреде, да се пронађу трагови који указују на сексуалну експлоатацију, уколико су присутни и ако се могу очекивати, те да се изврши општа медицинска евалуација оштећене особе ради евентуалног наставка медицинског третмана.

7.5.3. Статус жртве странца

Када је жртва странац једно од њених права јесте да јој се регулише статус у земљи у којој је била експлоатисана. Веома је важно ријешити ова питања да би се избјегло њено компромитовање од стране одбране трговаца пред судом, под изговором да је жртва пристала свједочити да би избјегла кривично гоњење и/или да обезбиједи дозволу да борави у земљи.

Зато је неопходно ступити одмах у контакт с надлежним тужилаштвом и Службом за послове са странцима, да би се сагледале обје теме на етички и транспарентан начин, тако да донесена одлука може поднијети упите на суђењу. Кривично законодавство и Закон о боравку и кретању странаца и азилу Босне и Херцеговине садрже одредбе које омогућавају да се жртва трговине људима ослободи од кривичног гоњења за кривична дјела која је починила у статусу и околностима трговине људима, те додјелјивање привремене боравишне дозволе на хуманитарној основи за жртве трговине људима.

7.6. ПОДРШКА ЖРТВИ

7.6.1. Склониште

Праксе пружања привременог склоништа су разноврсне. Вјероватно најбоље рјешење су сигурне куће, којима управљају невладине организације које су се специјализовале у подршци жртвама трговине. Особље таквог склоништа је обично потпуно свјесно питања безбједности и искусно је у поступању с високо ризичним случајевима. У сваком случају, и даље ће бити одговорност истражиоца да процијени да ли организација, о којој је ријеч, има капацитет да задовољи жртвине безбједносне потребе и да одлучи у које ће склониште смјестити жртву.

Након смјештања жртве, истражилац у сарадњи са особљем склоништа треба договорити све детаље пружања подршке жртви. Исто тако, треба бити у сталном контакту са особом која ће испред склоништа бити одређена да води случај.

У неким посебним случајевима додатне подржавајуће мјере могу бити додијељене жртви, попут давања мобилног телефона жртви и личног аларма за панику, у комбинацији с хитним контакт бројевима. Важно је да се и жртва упозна с важношћу њене улоге и с одговорношћу по сопствену безбједност. Жртви треба дати јасна упутства: да избегава подручја гдје се осумњичени и њихови сарадници могу окупљати; да не одаје адресу или контакт бројеве склоништа никоме прије него што се посавјетује са истражиоцем и особљем склоништа; буде врло опрезна у комуникацији са својом породицом или пријатељима, ако та комуникација може довести до откривања њене тренутне локације.

7.6.2. Комуникација с породицом

Питање комуникације с породицом је посебно осјетљиво питање. Природно је да жртва жели разговарати са својим вољеним, али то исто може довести у питање њену безбједност. Не смије се занемарити могућност да ти контакти буду под надзором трговца људима, како би сазнали гдје је жртва. Исто тако постоји ризик за безбједност њене породице, која може бити угрожена таквим контактима. У сваком случају, имајући у виду важности подршке и осјећања које жртва може имати од стране породице, треба омогућити такве контакте уз предузимање свих мјера предострожности безбједоносне природе. У том правцу може се успоставити сарадња с полицијским агенцијама у подручју гдје живи жртва породица или сарадња између невладиних организација. У сваком случају, прије доношења било какве одлуке и њене реализације, жртва поимања и жеље се требају имати у виду и узети у разматрање.

7.6.3. Текуће социјалне потребе; смјештај, финансијска подршка и савјетовање

Невладине организације овлаштене од стране надлежних министарстава су те које су имају најбољи капацитет да задовоље социјалне потребе жртава. Полиција нема одговарајуће обучено особље, ни времена, а ни осталих ресурса да обезбиједи ниво и квалитет подршке која треба жртвама трговине. Током пружања подршке жртви, у невладиним организацијама се настоје пружити све потребне мјере у оквиру склоништа, без излагања жртве ризику од честих и непотребних излазака из склоништа. То укључује специјализована савјетовања, правне савјете, помоћ при статусу боравка и финансијску помоћ, а у неким случајевима се одржавају и школовања и преквалификациона сваке од жртава, како би се побољшали њени изгледи за успјешном рехабилитацијом у друштво.

7.6.4. Подршка у току суђења

Веома важан облик подршке жртвама јесте настојање да се помогне жртви да прође кроз процес суђења са што мање проузрокованих траума. Могућности које су на располагању за овакву подршку су ограничене Законом о заштити уговорених свједока и свједока по пријетњом. Истражилац мора образложити жртви на самом почетку какве су могућности и с чим се све може сусретати при свједочењу. Кључ проблема је у раној и уској сарадњи с тужиоцем.

7.6.5. Подршка након судског процеса

Након окончања судског процеса, жртва трговине која је свједочила против својих трговаца и даље остаје под повећаним безбједоносним ризиком, који је можда чак и виши него прије суђења. Одговорност

истражиоца за безбједност и добробит жртве се не завршава са закључењем судског процеса, а процес процјене ризика се мора наставити.

7.6.6. Репатријација – враћање кући

Након што се оконча потреба смјештаја жртве у склоништу, жртва ће се сама вратити или бити враћена својој кући или у своју земљу поријекла уколико је у питању странац. Уколико жртва жели да се врати својој кући она има основно људско право да исто и учини, чак и у случајевима гдје је ниво ризика велик. Жртва се мора у потпуности упознати с ризицима и ако је и даље одлучна да се врати кући, тад се не би требала спречавати. У таквим околностима, истражилац мора изнаћи начине подршке и заштите, који могу постојати у њеној средини како би јој помогли. У свакој ситуацији када се жртва враћа кући или у своју земљу, потребно је извршити процјену ризика и могућности смјештаја жртве. Процјену раде полицијске агенције које воде случај заједно с полицијским агенцијама надлежним на подручју у које се жртва враћа, те са центрима за социјални рад и невладиним организацијама које су укључене у подршку жртви. У случају да је жртва странац и да се враћа у своју земљу поријекла у читав поступак процјене ризика и повратка укључује се и Служба за послове са странцима и надлежне полицијске службе из земље поријекла, које се контактирају путем редовних канала међународне полицијске сарадње.

7.6.7. Информисање жртве након процеса

Контакт и пружање прикладних мјера безбједности и подршке жртви од стране полицијске агенције и организације, која је пружала помоћ жртви, требали би бити настављени и након окончања судског процеса. Истражилац треба информисати жртву након што се случај оконча, тако да она има јасну слику спроведене истраге и суђења. Контакте и информисање је неопходно одржавати барем до истека свих рокова за жалбу на судску одлуку, мада чак и тада постоји могућност поновног позивања жртве на свједочење.

8.

ОСМИ ЧАС НАСТАВЕ

ПРОАКТИВНА ИСТРАЖНА МЕТОДА: ПРОАКТИВНА ИСТРАГА – ВОЂЕНА ПО ОБАВЈЕШТАЈНИМ ПОДАЦИМА:

РУКОВОЂЕЊЕ ПРОАКТИВНОМ ИСТРАГОМ,
ОПЕРАТИВНИ ЦИЉ И СТРАТЕГИЈА ИСТРАГЕ,
ПРОЦЈЕНА РИЗИКА

Реактивне истраге се неријетко окончавају неуспјехом због честих промјена одлука жртава свједока и њиховог повлачења из сарадње. Алтернативно, жртва која није спремна дати изјаву може дати обавјештајне информације о мрежама трговине људима, која захтијева хитно поступање како би се спасиле остале жртве. Због потребе за хитном интервенцијом заштите свједока нема времена за настављање проактивне истраге како би се набавио независан доказ те је истражилац остављен с листом осумњичених али без практичног доказа на темељу чега би засновао судски процес, јер и свака друга спашена жртва може одбити да сарађује. Овакви проблеми истичу основне слабости реактивне истраге, а то је да је истражилац увијек један корак иза осумњиченог трговца. С друге стране, проактивна истрага може бити врло ефикасна јер истражилац почиње од почетка, постави план истраге и контролише ток истраге. У том случају трговци људима су ти који су корак иза, јер они никад не могу бити сигурни од куда, када и којим средствима истражилац може одлучити да интервенише.

Након што се дође у посјед података о трговини људима и идентификује жртва, могућа су три развоја догађаја:

- ✓ Први је предузимање хитне интервенције против трговаца људима, како би се спасиле остале жртве или спријечило да нове потенцијалне жртве упадну у замку или обезбиједио доказ који би се иначе могао уништити, измијенити, прикрити или замијенити другим носиоцем информација;
- ✓ Други је да се користе обавјештајни подаци или исказ жртве или треће особе као темељ за развој и вођење проактивне истраге или истраге која ће као циљ имати узнемиравање рада трговца;
- ✓ Трећи је да се користе обавјештајни подаци или искази као темељ за детаљну операцију скупљања обавјештајних података везано за трговце људима.

Хитна интервенција ће се предузети у случају гдје процјена ризика јасно указује на потребу за хитном интервенцијом. Хитна интервенција подразумијева предузимање сљедеће мјере: ангажовање прикривених истражилаца који ће обавити тест куповину, ако то дозвољавају вријеме и околности, рација, хапшење трговаца, претрес лица, просторија и превозних средстава, интервјуисање других идентификованих жртава.

Уколико хитна интервенција није неопходна, приступиће се вођењу проактивне истраге. Једно од кључних питања, које се поставља у спровођењу проактивне истраге, везано је за сегмент истраге у коме акција обавјештајног прикупљања информација престаје, а проактивна операција прикупљања доказа почиње. Међутим, важно је да се све активности унутар истраге спроведу у складу са законима и правилима, јер та разлика тада више и није од толико виталног значаја. Оно што је битно јесте да су тактике, које се користе у фазама прикупљања обавјештајних података и фази евалуације, одобрене и спроведене у складу с релевантним процедурама јер, у многим случајевима, чињенице, које су одређене у операцијама прикупљања обавјештајних података, буду од кључне важности током процеса суђења.

Уколико се чињенице нису прикупиле у складу с важећим законима и процедурама, оне се не могу примијенити на суду.

Велика је предност укључивање више полицијских агенција у истраге о трговини. Уврштавањем ресурса различитих агенција у истражне радње повећава се потенцијал за успјешну истрагу. Свака истрага би се требала подијелити на компонентне, како би се идентификовало које се остале агенције могу ангажовати и бити у могућности да допринесу активностима прикупљања доказа. У сваком случају потребно је размотрити допринос и учешће: Тужилаштва, полицијских агенција, Граничне полиције, Службе за послове са странцима, Управе за индиректно опорезивање, Министарство вањских послова, институције надлежне за послове социјалне заштите и здравства, невладиних организација које пружају помоћ и заштиту жртвама. Свака од ових институција или организација може допринијети истрази током обје фазе, прије или после хапшења. До истражиоца је да идентификује оне који могу помоћи и он је тај који ће процијенити безбједносне ризике, који могу проићи при сваком од случајева.

8.1. РУКОВОЂЕЊЕ ПРОАКТИВНОМ ИСТРАГОМ

Руководјење проактивном истрагом подразумијева првенствено доношење одлуке о кључним руководним питањима, која руководилац истраге мора донијети, а односи се на: постављање оперативног циља; одабир стратегије и тактике за постизање циља; сачињавање процјене ризика за жртве и ризика за операцију.

Оперативни циљ треба да буде реално и веома прецизно дефинисан, јер ће од тога зависити и све даље активности у оквиру истраге. Циљ се дефинише на основу познатих чињеница о криминалу који се истражује и његовим починиоцима. Циљ најчешће у себи садржи, када је у питању трговина људима, спашавање жртве, хапшење трговаца, обезбјеђење доказа против трговаца за судски процес, идентификација и заплена имовине стечене трговином људима.

Стратегија за постизање оперативног циља истраге треба се претходно одабрати и договорити. Стратегија треба дати одговоре на питања који ће партнери бити укључени у истрагу, да ли ће се истрага водити као међународна и, ако је то случај, да ли ће стратешки приступ бити на билатералној или мултилатералној основи. Стратегија треба утврдити и политике, као и правила рада унутар мултиагенцијског или мултинационалног тима. Тактике које ће се користити, такође, треба утврдити и укратко објаснити (нпр. Надзор у људству и техници, пресретање комуникација, контролисана испорука, итд.).

Процјена ризика за жртве мора бити сачињена од почетка било какве оперативне активности. Процјена треба најмање одговорити на сљедећа питања: у којем омјеру је ниво ризика за садашње и потенцијалне жртве покривен оперативним темама; да ли је ризик прихватљив; ако је одговор негативан, питање проактивне операције се онда не појављује ни у једном догађају.

Процјена ризика везаног за операцију процјењује ниво ризика који произилази из одабраних тактика. Процјена треба дати јасне одговоре о ризицима ангажовања сваке од одабраних тактика, а посебно опасностима за ангажоване људске ресурсе. Процјена ризика операције треба дати одговоре и на питања попут оних да ли ће операција и хапшење осумњичених довести до повећања тензија у заједници или повећања тензија на културном пољу?

Након идентификовања ризика за жртве и операцију, руководилац истраге мора разрадити руководни план ризика како би указао на исте. План ризика на основу нивоа и врсте ризика мора дати јасна упутства оперативном тиму. План садржи оперативне инструкције за руковођење ризиком, развој безбједоносних тимова за подршку при акцијама које ће бити спроведене и оперативне нивое надзора. Саставни дио Плана се односи и на процес одржавања процјене ризика под ревизијом, укључујући временске интервале и именовање службеника који ради ревизију. Завршни дио Плана свакако треба дати упутства оперативном тиму о поступку, ако се изненада повећа ниво ризика.

Руковођење проактивном истрагом је сложено питање које подразумева стално доношење разноликих критичних одлука. Стога је јако битно да се води уредан и тачан регистар таквих одлука као и образложења разлога донесених одлука. Овај процес вођења регистра помаже разјашњавању и структурисању образложења и одлучивања онако како истрага напредује. Ти регистри ће такође послужити као подсјетник руководиоцу истраге, а и као средство одбране за њега, уколико се догоди да се једна одлука доведе у питање након истраге, било да буде током процеса суђења или некад послје. Једном кад се попуне првобитне забиљешке о доношењу одлуке на самом почетку операције, (као што су укључивање нових субјеката или тактика или одређених прилагођавања изворним оперативним циљевима) сва друга питања или развој ситуације се требају забиљешити у регистар, пратећи напредак операције.

Проактивне тактике се примјењују у двије фазе, пред хапшење трговаца и након хапшења трговаца. Тактике које се примјењују имају за циљ да се ухапсе и приведу суђењу трговци, те да се идентификује, замрзне и одузме противзаконито стечена имовина. У примјени ових тактика користе се континуиране и специјализоване технике прикупљања доказа.

Континуиране истражне радње су направљене да прате и одражавају пут и садржај криминала трговине људима. Колико ће бити учинковите ове истраге, зависиће о околностима у сваком од случајева, о нивоу билатералних или мултилатералних сарадњи које већ постоје и да ли се такве истражне радње могу спровести безбједно. Безбједност је витално битна за разматрање, посебно ако се имају у виду сви смјерови истраге. Повјерљивост операције се намјерно или ненамјерно може угрозити, ако је тајност операције компромитована, може доћи до озбиљних посљедица по жртве и њихову безбједност, као и по успјех саме операције. Уколико се безбједност не може загарантовати у било којој фази истраге, истрага се треба одгодити, док се околности не промјене.

Истражне проактивне методе се примјењују како би се установиле чињенице, које се могу користити као доказ везано за сваки поједини сегмент трговине људима. Код рекламирања, било да се ради о новинама или електронским медијима, истрага треба утврдити: гдје се појављују рекламе; ко их је наручио или осмислио; ко плаћа рекламу и какав је метод плаћања; да ли је плаћање било лицем у лице и кад се исплата догодила; да ли је плаћено путем банковног трансфера, директно дебитном, чеком или кредитном картицом.

Када је у питању изнајмљивање просторија и других адреса, као што су поштански претинци или електронске адресе или кућна адреса, потребно је утврдити: ко је власник тих адреса и како је поруџбина плаћена; ако су изнајмљене, ко их је изнајмио; ко их плаћа и какав је метод плаћања; датум плаћања; да ли је плаћање урађено лично или путем банковног трансфера, директно дебитном, чеком или кредитном картицом. У случајевима гдје је могуће, и у случају да су трошкови коришћења плаћени локалним властима или вијећу, ко их је платио: какав је метод и датум плаћања. Затим, ко плаћа струју, плин и воду који су инсталирани у просторијама и какав је метод и датум плаћања. Исте врсте истрага се требају направити и кад су у питању друге услуге везане за адресе. Да ли постоји сателитска телевизијска антена монтирана на објекту? Да ли је можда изнајмљена гаража негдје одвојено од објекта? Да ли су фреквентне доставе ствари, као што су компјутерска опрема или намирнице? Да ли се пошиљалац може идентификовати? Ако да, прибавити детаље.

Везано за транспорт потребно је у истрази утврдити начин транспорта из земље поријекла до крајње дестинације, оператора транспорта, датум, локација, метод куповине путних карата, коришћени идентификацијски документи: држављанство, датум и мјесто издавања; визе или апликације за визу с датумом и мјестом издавања; метод плаћања и детаљи рачуна; детаљи осталих додатних докумената. Затим, навести све детаље било којег возила које је трговац користио током процеса; документи о регистрацији; документација о порезу; детаљи куповине или изнајмљивања возила; метод плаћања,

укључујући све детаље рачуна; возачка дозвола и документи о осигурању; казне за паркирање или неки други прекршај; издате дозволе за паркинг.

У односу на комуникације истрага треба утврдити детаље о телефонима с фиксном линијом, мобилним телефонима, факсовима, е-мејловима и интернет страницама с детаљима претплатника, излистаним позивима, методама плаћања и детаљима о стању случаја.

На крају, у вези с финансијским трансакцијама истрага треба утврдити поријекло и детаље свих трансакција у било којој од горе наведених категорија. Такви детаљи ће засигурно олакшати финансијску истрагу. Све финансијске трансакције, које су спроведене преко банака или било каквих других финансијских или комерцијалних институција, требале би се детаљно истражити.

9.

ДЕВЕТИ ЧАС НАСТАВЕ

**ДИСРУПТИВНА
ИСТРАЖНА МЕТОДА
– ИСТРАЖНЕ
МЕТОДЕ СА СВРХОМ
УЗНЕМИРАВАЊА
И ОБУСТАВЉАЊА
АКТИВНОСТИ:
ТАКТИЧКЕ
МОГУЋНОСТИ; МЈЕРЕ
УЗНЕМИРАВАЊА**

Истражне методе са сврхом узнемиравања и обустављања криминалне активности могу бити корисне у случајевима када реактивне и проактивне истражне методе нису погодне. Узнемиравање и обустављање криминала може се вршити коришћењем неке од тактичких опција за коју се процјени да је одговарајућа датој ситуацији. За разлику од проактивне опције, тактике дисрупције не морају пратити неку секвенцу.

У току истраге трговине људима главна брига треба бити безбједност жртава. Када то одреди процјена ризика, прва тактика узнемиравања треба бити тренутни интервентни одговор, односно спашавање жртве и хапшење осумњичених. Ангажовањем прикривеног истражиоца оствариће се тактичка предност, јер ће се омогућити преглед објекта прије уласка тима за хапшење и рацију односно добијање обавјештајних података. То је везано за распоред у објекту и број људи у њему, чиме ће се омогућити припрема свеобухватнијег и правилно интервентног плана. Без обзира на врсту објекта у који се улази, тренутна интервенција ће се морати заснивати на законском основу. Након уласка, упутства везана за претрес и привремено одузимање предмета требају се узети у обзир да би се обезбиједили сви докази коју се могу наћи. Овај поступак на крају може добити кључну важност кроз идентификацију и придобијање на сарадњу жртви које се нађу на локацији, а одлуче да суратују.

Кључни фактор при употреби опције узнемиравања је тај да ће успјешност узнемиравања зависити од квалитета расположивих обавјештајних података који су дошли из већег броја извора. Анализа расположивих обавјештајних података ће дати смјернице за тактике узнемиравања и усмјерити их на најслабије тачке у структури трговине људима гдје ће бити најуспјешније.

Ове обавјештајне податке добијамо различитим стационарним али и динамичким подухватима. Стационарна присмотра, ако у њу укључимо и посматрање из „паркираног“ службеног необилеженог возила, често може бити почетна тачка, односно прва радња којом се покреће проактивна истрага. Сврха присмотре је прикупљање и продубљавање обавјештајних података о мрежи трговаца, праћењем њихових цјелодневних активности и модуса операнди, како њих тако и њихових сарадника. У нашим условима, стационарна присмотра се најчешће поставља на одређене позиције, које су у вези са локацијама гдје се обавља комерцијални посао, нпр. близу ноћног бара или на позиције близу мјеста становања трговаца, њихових сарадника или пак жртава трговине. Задаци присмотре у таквим случајевима су да, између осталог, утврде:

- ✓ које особе улазе, односно долазе у те просторе, укључујући опис и карактеристике њихових возила;
- ✓ ко и на који начин откључава и закључава такве просторе;
- ✓ да ли су ти простори празни након закључавања или неко остаје у њима;
- ✓ да ли жртве имају слободу кретања или су увијек под пратњом;
- ✓ који је „тајминг“ кретања жртава, трговаца и њихових саучесника, те које су то локације које се посјећују и на који начин;
- ✓ постоје ли неки индикатори да су женске особе у опасности и ако јесу, у каквој су опасности;
- ✓ ко су клијенти, а ко женске особе које се експлоатишу, укључујући податак да ли међу њима има малолетних особа односно дјеце.

Како се стационарна присмотра увијек комбинује с другим видовима присмотре, то ће се могућности добивања нових и продубљавање већ познатих обавјештајних података проширити и на утврђивање:

- ✓ (нових) локација које посјећују трговци, њихови сарадници и жене које експлоатишу (банке, продајни објекти, ресторани итд.);
- ✓ врсте и начина превоза до тих локација;
- ✓ животног стила и навика осумњичених;
- ✓ пријатељско-познаничких, коруптивних, сарадничких, љубавних и других веза осумњичених.

У истраживању трговине људима постоје бројне могућности коришћења прикривених истражилаца и информатора, али се све оне, генерално посматрано, могу сврстати у двије могућности коришћења прикривеног истражиоца у оваквим случајевима:

1. када се прикривени истражилац инфилтрира у криминалну мрежу трговине људима ради прикупљања обавјештајних података и доказа;
2. када прикривени истражилац учествује у куповини „робе“, односно сексуалних услуга.

Прва могућност у правилу представља веома опасан посао за полицијског службеника који је у улози прикривеног истражиоца. Ризици су посебно присутни тамо гдје су припадници криминалне мреже насилног „бекграунда“ и гдје постоји међународна димензија у извршењу кривичних дјела. У таквим случајевима веома је важно да прикривени истражилац има потребно искуство, вјештине и знање те да га руководиоци акције правилно усмјеравају. Подразумијева се да и руководиоци акције мора имати неопходно знање и искуство у овом послу. У том контексту, увијек треба имати у виду да је безбједност прикривеног истражиоца и осталих учесника у полицијској акцији примарни задатак.

У пракси, код истраживања кривичног дјела трговине људима, прикривени истражилац се појављивао у улози потенцијалног корисника сексуалних услуга. Његова основна улога у складу с досадашњим искуствима јесте да потврди постојање организоване проституције на неком локалитету (најчешће у ноћном бару), да открије нове детаље и доказе у вези с организацијом рада у наведеном објекту, посебно у погледу нуђења сексуалних услуга за новац, те да у вези с тим спозна и препоручи најбољу методiku извођења будуће полицијске акције. Да би то постигао, прикривени истражилац сам или с још једним прикривеним истражиоцем или пак информатором посјећује наведене објекте, односно локалитете. Ту, на основу оперативних инструкција, које је претходно добио од руководиоца акције, односно од поступајућег тужиоца, он обично конзумира пиће, посматра рад објекта, разговара ненаметљиво са присутним особљем и на крају уговара сексуалне услуге с неком од (присутних) дјевојака (ради се о случајевима сексуалне експлоатације).

Могућности дисруптивне активности у сегменту комуникација и финансијских трансакција су веома ограничене а активности је могуће спровести у сегментима регрутовања, рекламирања, транспорта и изнајмљивања. При дисруптивним активностима посебно је потребно узети у обзир да тактике узнемиравања циљају ширу мету и могуће је да ће се индивидуе, као што су маркетиншки агенти и агенти за некретнине и путовања, итд., жалити на узнемиравање или неправилну употребу закона. Ово се може десити зато што укупни ефекат рада у складу са законом за њих може бити штета у пословању. Ако вријеме дозволи, активност узнемиравања се може појачавати, корак по корак, да би се послала порука трговцима. Активност узнемиравања увијек ствара обавјештајне прилике и важно је обезбиједити да се сви обавјештајни подаци забиљеже правилно. То може бити основа за касније проактивне операције.

У сегменту рекламирања, може се контактирати особа која пружа ту услугу и објаснити му ситуацију. Тражење сарадње је обично најбољи начин, али је увијек добро указати и на законске обавезе везано за рад онога који пружа услуге маркетинга и напоменути шта помагање трговине људима представља. Укупно пословање агента за рекламирање може се константно спроводити и тако послати порука да ће службеници за спровођење закона наставити надгледати његову активност. У свим случајевима, копије рекламе се требају задржати, као и сачинити потпуна забиљешка о свим предузетим акцијама.

Слично акцији која се предузима против агената за рекламирање, може се предузети и акција против власника или агената за изнајмљивање који су ангажовани од трговаца. Треба разговарати с агентима или власницима, прегледати документацију и копирати је, а затим дати сва упозорења везана за законске

обавезе. Објекти, сами по себи, предмет су многих законских регулатива. Када се користе у комерцијалне сврхе требају испуњавати многе стандарде по питањима заштите од пожара, закона о раду, здравству и околишту, као и по законима о предузећима и опорезивању. То ствара велики простор за константне контроле, које требају бити спроведене у сарадњи с надлежним инспекцијским органима и које могу бити врло продуктивне у смислу узнемиравања. Рад који није у складу са стриктним правилима о заштити од пожара може довести до тренутног затварања објекта. Непоштовање осталих правила углавном воде до неког облика финансијске казне и постижу циљ стварања толико проблема да операција трговине постане немогућа на тој локацији.

Узнемиравање транспорта зависи од расположивих обавјештајних података о методама које трговци користе. Успјешност овог узнемиравања, такође, зависи од нивоа сарадње између земаља извора и одредишта, ако је у питању међународна трговина. Ако транзитна фаза укључује визе, уска веза с конзуларним уредима може омогућити узнемиравање. Када се зна маршрута путовања, појачане граничне провјере у сваком дијелу путовања отежавају рад за трговца. Ако су укључене путне агенције и превозници веза с њима ће се често показати успјешном. Када постоје обавјештајни подаци, који указују на недостатак рада у складу с регулативама, интервенцију треба усмјерити према провјерама правилности пословања.

У случају да се наведене мјере узнемиравања покажу неуспјешним, јасна и отворена полицијска активност ће обично прекинути трговину, било да се предузима самостално или као додатак другим мјерама.

10.

ДЕСЕТИ ЧАС НАСТАВЕ

**ПОМОЋ И
ЗАШТИТА
ЖРТАВА
ТРГОВИНЕ
ЉУДИМА**

Кривична дјела трговине људима карактерише чињеница да као посљедицу имају низ тешких облика кршења људских права жртава, укључујући у неким случајевима и лишавање живота. Зато примарни фокус служби за спровођење закона треба бити усмјерен на оперативне технике које најбоље могу омогућити њиховим службеницима спашавање и помоћ жртвама трговине људима. Службеници за спровођење закона имају јасну дужност да реагују што је прије могуће, када идентификују жртву трговине или када жртва пружи обавјештајне податке или доказе везане за трговину.

Жртве могу бити идентификоване у разним животним ситуацијама, на разне начине и од стране разних лица, било да се ради о службеницима полиције, здравственим радницима, инспекцијским органима, члановима породице или грађанима. Некада жртва побјегне од трговаца и потражи помоћ полиције. Некада полиција открије и идентификује жртву током обављања послова неповезаних с трговином, а некада полиција спаси или идентификује жртву током специфичне истраге против трговине људима. Дешава се и да полиција сазна за жртву од других служби или појединаца.

10.1. ПРОЦЈЕНА РИЗИКА

Агенције за спровођење закона имају дужност реаговања након идентификовања потенцијалне жртве трговине људима, док ће радње које се предузимају зависити од процјене ризика, а која мора почети чим се добију информације о потенцијалној жртви.

Заштита жртве је најосјетљивије питање с којим се суочава истражилац јер лична безбједност чак и животи жртве и њених најближих могу бити угрожени и могу зависити од професионализма истражилаца. С обзиром да се ризик никад не може у потпуности елиминисати у оваквим случајевима, треба константно имати на уму да је заштита жртве свједока критичан фактор у процесу процјене ризика и уколико се не може обезбиједити адекватна заштита, жртви се не треба дозволити да сарађује.

Процјена ризика се увијек треба спроводити у односу на три категорије жртава: откривене жртве за које се сазнало; друге неоткривене жртве које се и даље експлоатишу; и друге потенцијалне жртве које су можда на ивици да постану предмети операција трговине и експлоатације.

Ниво ризика се мора процијенити, како у контексту постојећег ризика за безбједност жртава и њихових најближих од могуће освете осумњичених, тако и у контексту нових или додатних ризика који се могу јавити као резултат реакције осумњичених на покретање и спровођење истраге.

Кључна питања при процјени ризика су :

1. Колики је ризик за тренутну жртву?
2. Да ли постоје друге неоткривене жртве које треба узети у обзир – ако да, који је ниво ризика за њих?
3. Да ли су друге потенцијалне жртве у јасној опасности – ако да, који је ниво ризика за њих?
4. Да ли је ниво ризика за тренутне, неоткривене или потенцијалне жртве тако висок да је потребна тренутна интервенција?
5. Ако не, да ли се може контролисати ниво ризика на сигуран начин док се спроводи проактивна истрага да се спаси тренутна жртва и било која неоткривена или потенцијална жртва, као и да се процесуирају трговци?
6. Или, ако проактивна истрага није могућа, да ли се може безбједно контролисати ниво ризика за тренутну и било коју неоткривену или потенцијалну жртву, ако се примјењује дисруптивна стратегија против трговаца?

Од односа и спремности жртава да сарађују зависиће и процјена ризика, која ће бити различита за жртве које не сарађују, жртве које дјелимично сарађују и жртве које у потпуности сарађују. При процјени ризика потребно је у обзир узети слjedeћа специфична питања:

1. Ако се жртва открије у својој земљи, да ли је безбједно да се врати кући и да ли би кући била изложена ризику од напада, освете, притисцима да промијени изјаву/свједочење и/или би била поново предмет даље трговине? Ако није безбједно, може ли се овај ризик умањити – да ли постоји неопходни капацитет за подршку да би се жртве заштитиле?
2. Ако се жртва открије у земљи транзита или одредишта, да ли је по њу ризично да се депортује или врати у земљу поријекла? Ако није безбједно, може ли се овај ризик умањити – да ли постоји неопходни капацитет за подршку да би се жртве заштитиле?
3. Ако су жртве ухапшене због прекршаја као што су илегални улазак и боравак у земљи или посредовање у сврху проституције, или неки други прекршај повезан са статусом жртве, да ли их треба депортовати или кривично гонити због тога? Да ли би се јавио ризик од трговаца јер су ухапшене и кривично гоњене? С друге стране, да ли би биле под ризиком ако не би биле кривично гоњене, јер би трговци посумњали да је резултат непостојања судског процеса или депортације њихова сарадња с полицијом?
4. Да ли постоје социјални, културни или вјерски фактори због којих би репатријација била ризична, нпр. да ли се жртва враћа породици која ју је продала? Да ли вјера жртве значи да је под ризиком

ако је враћена кући као жртва трговине која је била присиљена на проституцију? Да ли ће бити социјално искључена у својој средини због трговине?

Процјену ризика треба извршити што је прије могуће када се открије жртва или по добијању обавјештајних података или доказа од жртве или треће стране, а ризици се требају континуирано процјењивати. Континуирана процјена је врло важна јер се последице иницијалне процјене, фактори ризика морају ревидирати у сваком стадију истраге, а посебно непосредно прије било које операције хапшења или када ће се жртва сарадња открити одбрани трговца.

10.2. ЖРТВЕ КОЈЕ НЕ САРАЂУЈУ

Без обзира на то да ли сарађују с полицијом и без обзира на резултате процјене ризика, жртве имају право на тренутну заштиту која обухвата физичку безбједност, љекарску и психолошку помоћ. Таква помоћ се треба пружити увијек и никада не треба зависити од договора о сарадњи с полицијом.

Након пружене заштите и љекарске и психолошке помоћи у поступању са жртвама које не сарађују, врло брзо ће се појавити дилема да ли покретати кривични поступак, да ли рјешавати одговарајући статус жртве или, ако је у питању страна жртва, да ли жртву треба репатрирати.

Када је ипак крајњи исход поступка жртвин повратак, постоје даље мјере које се требају узети у обзир за помоћ жртвама, иако су одбиле да помогну истражиоцу. Оне остају рањиве жртве злочина и заслужују помоћ. Да би се умањило овај ризик, у сарадњи с владиним или невладиним агенцијама у земљи поријекла настоје се направити аранжмани да се жртва сачека и да јој се помогне приликом доласка кући. Овакав поступак ипак зависи од тога да ли се жртва слаже с тим. Стога, с жртвом се увијек треба консултовати и треба се тражити њена дозвола и писана потврда.

Прије организовања повратка стране жртве, врши се процјена ризика за повратак, која треба дати одговоре на питања: да ли је ова опција безбједна за жртву; да ли је организација, која ће пружити помоћ и подршку жртви након доласка у земљу поријекла, безбједна и поуздана и да ли има одговарајући капацитет за подршку жртви; и слично.

10.3. ЖРТВЕ КОЈЕ ОГРАНИЧЕНО САРАЂУЈУ

Сви фактори ризика, који су присутни код жртве која не сарађује, присутни су и код жртве која ограничено сарађује. Додатно се треба процијенити колико обавјештајни подаци, које је дала жртва, могу угрозити трговце, да ли су подаци које је дала познати само тој жртви или се могу открити на други начин или путем других извора. Ако се обавјештајни подаци могу сазнати само од те специфичне жртве, и ако се одлучи почети истраживати, потребно је процијенити који су ризици за жртву и да ли се могу контролисати. Потребно је узети у обзир да ли жртве имају рањиве вољене особе које би биле под ризиком ако се почне истраживати, гдје су, да ли се ризик може контролисати и да ли постоји капацитет за њихову заштиту. Додатни ризик је присутан ако обавјештајни подаци, који су добијени, не могу доћи ни од једног другог извора и због тога би трговци сигурно открили да жртва сарађује чим би истражиоци почели дјеловати, користећи те податке. Из свих чињеница и обавјештајних података које пружи жртва и други извори, на крају је потребно процијенити да ли је ниво ризика, који представљају трговци, толико велик да се жртвама не треба дозволити да сарађују на било који начин, јер су присутни ризици толико озбиљни да се не могу контролисати.

Процјена ризика се врши у односу на постојеће механизме заштите и њихове капацитете, те се стога мора ослањати на одредбе закона о заштити угрожених свједока и свједока под пријетњом, као и Закона о програму заштите свједока.

Ако процјена ризика укаже да је ризик висок и да се не може контролисати и ако се не може у потпуности прикрити идентитет жртве и њена улога, може бити неопходно да се не предузима акција која би угрозила жртву.

Ако жртва сарађује тако што пружа обавјештајне податке али не доказе, истражилац ће забиљежити све обавјештајне податке, процијенити их и прослједити. Притом треба имати на уму да ће оваква жртва бити временски ограничено на располагању. Жртва која ограничено сарађује биће убрзо враћена у своју средину или репатриратора у своју земљу, гдје можда више неће бити доступна за разговоре или ће такве разговоре избјегавати.

10.4. ЖРТВЕ КОЈЕ САРАЂУЈУ

При процјени ризика за жртве, које су спремне да дају писане изјаве и да свједоче поред фактора ризика који се узимају у обзир код жртава које не сарађују и жртава које ограничено сарађују, потребно је узети у обзир и слједеће: у случајевима гдје је фактор ризика велики, да ли су докази и свједочење жртве неопходни, могу ли се добити из других извора, те да ли ће кривични поступак бити немогућ без њих.

Као дио процјене ризика у случају жртве која сарађује, гдје је циљ судски процес, потребно је узети у обзир: који су мотиви иза жртвине сарадње, да ли ће жртва бити кредибилан свједок, да ли се докази могу колаборирати, да ли је жртва довољно јака да прође кроз судски процес. Ако одговор на било које од ових питања доводи у питање успјешност судског процеса, треба веома пажљиво процијенити да ли жртви треба омогућити да икако сарађује.

Резултати процјене ризика могу сугерисати различите одлуке. Ако је потреба за сарадњом жртве јача од фактора ризика и ако се фактори ризика могу контролисати, онда се може одобрити наставак сарадње. Уколико су фактори ризика већи од важности овог доказа за исход судског поступка, у том случају треба одбити сарадњу и искористити обавјештајне податке које пружа инцијална изјава.

10.5. ЖРТВА КАО СВЈЕДОК

Успјех реактивне истраге, засноване на сарадњи са жртвом, увелико зависи од третмана жртве која је уклоњена из тренутне опасности и која се сложила дати изјаву и свједочити пред судом. Стога је врло важно да се таква жртва третира у складу с три основна принципа: третирати жртву са осјећајем и професионално с пуним поштовањем њених људских права; створити оптималне услове у оквиру којих жртва може пружити своје доказе и свједочити на начин који минимизира неизбјегну трауму коју процес доноси; придржавати се ових принципа не само као хуманитарне и професионалне дужности, него и

зато што ће такав однос максимизирати потенцијал жртве да свједочи и тако допринесе осуди трговаца, који су криви за њену патњу.

Основа за хумани и професионални третман жртве је пружање помоћи и подршке која мора укључити: хитне медицинске, психолошке и безбједносне потребе жртве; хитни форензички медицински преглед с жртвином дозволом, ако наводи укључују сексуално и/или друге врсте физичког напада; хитно регулисање боравишног статуса, уколико је жртва странац; стално обавјештавање жртве о питањима безбједности и заштите те узимање у обзир њених страхова и забринутости; задовољавање основних животних потреба као што су смјештај, исхрана, хигијенске потребе, финансијска подршка и правно савјетовање.

Врло је извјесно да ће жртва трговине бити тешко трауматизирана сексуалним, физичким и психолошким злостављањем у неком дужем временском периоду. Због тога је првенствено треба упутити на преглед и процјену од стране стручног медицинског особља и психолога. Жртви треба бити дозвољено да одабере пол доктора и овај избор треба настојати испоштовати када год је могуће. Такав преглед ће захтијевати писмено одобрење жртве или њеног старатеља. Повреде и трагови злостављања на жртви се требају документовати и фотографисати. Процјена физичких озљеда ће бити релативно јасна у поређењу са психолошким повредама, које жртва вјероватно има. Професионално и вјешто савјетовање ће највјероватније бити потребно дужи временски период.

Након што буде спашена од трговаца људима, жртви ће требати обезбједити основне животне потребе на које истражилац мора обратити пажњу. Требаће јој безбједан смјештај и све што он подразумева, регулисање боравишног статуса уколико је жртва странац и финансијска подршка. Од жртве се не може очекивати да се сконцентрише на сарадњу с полицијом док јој не буду задовољене ове основне потребе. Пружање ове врсте асистенције спада у надлежност других тијела, која су изван полицијских тијела, а која су надлежна за пружање ове врсте асистенције жртвама.

Досадашње искуство у Босни и Херцеговини и многим другим земљама је показало да су невладине организације у најбољем положају да одговоре на ове потребе и да би истражилац требао успоставити контакт с њима што прије. Министарство безбједности је успоставило мрежу с невладиним организацијама које смјештају и пружају помоћ страним жртвама, док је Министарство за људска права и избјеглице успоставило мрежу невладиних организација које управљају сигурним кућама у којима се пружа помоћ и заштита држављанима Босне и Херцеговине. Стога се у контактима с ова два Министарства може изнаћи одговарајуће рјешење и одабрати адекватна сигурна кућа, која ће највише одговарати прије свега потребама жртве, а затим и потребама вођења даље истраге о трговцима који су експлоатисали жртву. Између надлежних министарстава и невладиних организација које управљају сигурним кућама за жртве трговине људима су закључени протоколи о сарадњи, који регулишу сва питања функционисања, упућивања и подршке жртвама трговине.

10.6.1. Права жртава

У односу на процедуре и права жртава погледати Модуле 7 и 8 Приручника. Као и свака друга жртва криминала и жртва трговине људима има право на потпуну тајност. Стога ће се жртва упитати, прије укључивања у било који облик помоћи, да ли пристаје на то, а посебно када се упућује у партнерску организацију која пружа подршку жртвама. Од жртве ће се затражити писмена сагласност о томе. Дужност истражиоца је да иницира контакт с организацијом која ће прихватити жртву и обезбиједити сигуран привремени смјештај, добивање помоћи и одговарајуће подршке. Смјештање треба извршити у што краћем року након спашавања жртве, како би се жртва одмориле и уз помоћ особља сигурне куће опоравила и припремила за сарадњу са истражиоцима. Треба омогућити жртви временски период да сагледа своју ситуацију. Онда она може процијенити сва питања као што су статус боравка и ризици за безбједност, који ће бити везани за њену сарадњу. О цијелом процесу сарадње жртва и истражилац требају отворено и искрено разговарати, на неутралном терену у присуству независног савјетника, који може савјетовати и помоћи жртви. Жртви треба бити омогућено да добије правни савјет од независног савјетника прије доношења потпуно размотрене одлуке.

Међутим, у времену док се жртва опоравља и размишља шта одлучити, истражиоцима се може десити проблем и временски тјеснац с поступањем у истрази, поготово ако су осумњичени ухапшени и затворени прије него жртва донесе одлуку. Ради се о тзв. “периоду рефлексije”, унутар којег се са жртвом интензивно ради са циљем да она сама донесе одлуку о томе је ли жртва трговине људима, хоће ли и у којем облику учествовати у кривичном поступку и коју врсту права и асистенције очекује у том

смислу. Настојање истражиоца да обезбиједи доказе може имати резултат у ускраћивању права жртви да донесе одлуку о процесу, јер би хапшење открило трговцима да она сарађује с полицијом. Ово као посљедицу може имати настојање трговаца да пронађу жртву и спријече је да сарађује с полицијом, као и да јој се освете. Страх од таквих ситуација је кључни елемент који жртва процјењује приликом доношења своје одлуке.

Исто тако, ако се одложи акција док жртва не донесе одлуку, осумњичени трговци могу побјећи, уништити или сакрити доказе, што за крајњи резултат има онемогућавање ефикасне истраге. Не постоје јасна правила која могу олакшати доношење правилне одлуке за истражиоца и увијек је питање проналаска баланса између два приоритета, који се у сваком случају морају посебно сагледати.

10.6.2. Форензички љекарски преглед

У највећем броју случајева, сексуално или физичко злостављање жртава трговине људима ће бити везано за догађаје који су се десили извјесно вријеме прије него што је жртва спасена и стога је потребно захтијевати хитну љекарско-форензичку акцију. Али, то се не смије занемарити, исто као ни чињеница да је неизвјесно када ће жртва почети отворено причати своју причу истражиоцу. Ако околности дозволе, период рефлексije треба почети прије него истражилац узме доказе од жртве, уколико не постоји потреба за хитне љекарско-форензичке прегледе. Те прегледе потребно је обавити ако је жртва од почетка изјавила да је била сексуално и/или физички нападнута.

Стога је најсврхисходније и најкорисније обавити форензички љекарски преглед што је прије могуће, наравно уз поштовање процедуре према Закону о кривичном поступку и уз писмено дати пристанак жртве. Циљ оваквог поступања је да се утврди постојање и врста тјелесних озљеда и да се одреди њихова медицинско-правна квалификација, затим да се уоче и правно-технички фиксирају и обезбиједи трагови и видљиве повреде, да се пронађу трагови који указују на сексуалну експлоатацију, уколико су присутни и ако се могу очекивати, те да се изврши општа медицинска евалуација оштећене особе ради евентуалног наставка медицинског третмана.

10.6.3. Статус жртве странца

Када је жртва странца једно од њених права јесте да јој се регулише статус у земљи у којој је била експлоатисана. Веома је важно ријешити ова питања да би се избјегло њено компромитовање од стране одбране трговаца пред судом, под изговором да је жртва пристала свједочити да би избјегла кривично гоњење и/или да обезбиједи дозволу да борави у земљи.

Зато је неопходно ступити одмах у контакт с надлежним тужилаштвом и Службом за послове са странцима, да би се сагледале обје теме на етички и транспарентан начин, тако да донесена одлука може поднијети упите на суђењу. Кривично законодавство и Закон о боравку и кретању странаца и азилу Босне и Херцеговине садрже одредбе које омогућавају да се жртва трговине људима ослободи од кривичног гоњења за кривична дјела која је починила у статусу и околностима трговине људима, те додјелјивање привремене боравишне дозволе на хуманитарној основи за жртве трговине људима.

10.7. ПОДРШКА ЖРТВИ

10.7.1. Склониште

Праксе пружања привременог склоништа су разноврсне. Вјероватно најбоље рјешење су сигурне куће, којима управљају невладине организације које су се специјализовале у подршци жртвама трговине. Особље таквог склоништа је обично потпуно свјесно питања безбједности и искусно је у поступању с високо ризичним случајевима. У сваком случају, и даље ће бити одговорност истражиоца да процијени да ли организација, о којој је ријеч, има капацитет да задовољи жртвине безбједоносне потребе и да одлучи у које ће склониште смјестити жртву.

Након смјештања жртве, истражилац у сарадњи са особљем склоништа треба договорити све детаље пружања подршке жртви. Исто тако, треба бити у сталном контакту са особом која ће испред склоништа бити одређена да води случај.

У неким посебним случајевима додатне подржавајуће мјере могу бити додијељене жртви, попут давања мобилног телефона жртви и личног аларма за панику, у комбинацији с хитним контакт бројевима. Важно је да се и жртва упозна с важношћу њене улоге и с одговорношћу по сопствену безбједност. Жртви треба дати јасна упутства: да избегава подручја гдје се осумњичени и њихови сарадници могу окупљати; да не одаје адресу или контакт бројеве склоништа никоме прије него што се посавјетује са истражиоцем и особљем склоништа; буде врло опрезна у комуникацији са својом породицом или пријатељима, ако та комуникација може довести до откривања њене тренутне локације.

10.7.2. Комуникација с породицом

Питање комуникације с породицом је посебно осјетљиво питање. Природно је да жртва жели разговарати са својим вољеним, али то исто може довести у питање њену безбједност. Не смије се занемарити могућност да ти контакти буду под надзором трговца људима, како би сазнали гдје је жртва. Исто тако постоји ризик за безбједност њене породице, која може бити угрожена таквим контактима. У сваком случају, имајући у виду важности подршке и осјећања које жртва може имати од стране породице, треба омогућити такве контакте уз предузимање свих мјера предострожности безбједоносне природе. У том правцу може се успоставити сарадња с полицијским агенцијама у подручју гдје живи жртва породица или сарадња између невладиних организација. У сваком случају, прије доношења било какве одлуке и њене реализације, жртва поимања и жеље се требају имати у виду и узети у разматрање.

10.7.3. Текуће социјалне потребе; смјештај, финансијска подршка и савјетовање

Невладине организације овлаштене од стране надлежних министарстава су те које су имају најбољи капацитет да задовоље социјалне потребе жртава. Полиција нема одговарајуће обучено особље, ни времена, а ни осталих ресурса да обезбједи ниво и квалитет подршке која треба жртвама трговине. Током пружања подршке жртви, у невладиним организацијама се настоје пружити све потребне мјере у оквиру склоништа, без излагања жртве ризику од честих и непотребних излазака из склоништа. То укључује специјализована савјетовања, правне савјете, помоћ при статусу боравка и финансијску помоћ, а у неким случајевима се одржавају и школовања и преквалификавања сваке од жртава, како би се побољшали њени изгледи за успјешном рехабилитацијом у друштво.

10.7.4. Подршка у току суђења

Веома важан облик подршке жртвама јесте настојање да се помогне жртви да прође кроз процес суђења са што мање проузрокованих траума. Могућности које су на располагању за овакву подршку су ограничене Законима о заштити уговорених свједока и свједока по пријетњом. Истражилац мора образложити жртви на самом почетку какве су могућности и с чим се све може сусрети при свједочењу. Кључ проблема је у раној и уској сурадњи с тужиоцем.

10.7.5. Подршка након судског процеса

Након окончања судског процеса, жртва трговине која је свједочила против својих трговаца и даље остаје под повећаним безбједносним ризиком, који је можда чак и виши него прије суђења. Одговорност истражиоца за безбједност и добробит жртве се не завршава са закључењем судског процеса, а процес процјене ризика се мора наставити.

10.7.6. Репатријација – враћање кући

Након што се оконча потреба смјештаја жртве у склоништу, жртва ће се сама вратити или бити враћена својој кући или у своју земљу поријекла уколико је у питању странац. Уколико жртва жели да се врати својој кући она има основно људско право да исто и учини, чак и у случајевима гдје је ниво ризика велик. Жртва се мора у потпуности упознати с ризицима и ако је и даље одлучна да се врати кући, тад се не би требала спречавати. У таквим околностима, истражилац мора изнаћи начине подршке и заштите, који могу постојати у њеној средини како би јој помогли. У свакој ситуацији када се жртва враћа кући или у своју земљу, потребно је извршити процјену ризика и могућности смјештаја жртве. Процјену раде полицијске агенције које воде случај заједно с полицијским агенцијама надлежним на подручју у које се жртва враћа, те са центрима за социјални рад и невладиним организацијама које су укључене у подршку жртви. У случају да је жртва странац и да се враћа у своју земљу поријекла у читав поступак процјене ризика и повратка укључује се и Служба за послове са странцима и надлежне полицијске службе из земље поријекла, које се контактирају путем редовних канала међународне полицијске сарадње.

10.7.7. Информисање жртве након процеса

Контакт и пружање прикладних мјера безбједности и подршке жртви од стране полицијске агенције и организације, која је пружала помоћ жртви, требали би бити настављени и након окончања судског процеса. Истражилац треба информисати жртву након што се случај оконча, тако да она има јасну слику спроведене истраге и суђења. Контакте и информисање је неопходно одржавати барем до истека свих рокова за жалбу на судску одлуку, мада чак и тада постоји могућност поновног позивања жртве на свједочење.

ГЛОСАРИЈУМ КОРИШЋЕНИХ ПОЈМОВА

Дискриминација је свако прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) у односу на особе или групе, као и на чланове њихове породице, или особе у вези с њима, на отворен или прикривен начин, а која се заснива на раси, боји коже, националном или етничком поријеклу и припадности, језику, вјерском или политичком убјеђењу, полу, сексуалној оријентацији, имовинском стању, рођењу, здравственом стању, брачном стању и другим личним својствима. Дискриминација представља активно дјеловање и понашање на темељу предрасуда или намјерног оспоравања права некој друштвеној групи и/или припадницима/цама тих група. Критерији оспоравања могу се темељити на полу/роду, полној оријентацији, раси, вјероисповијести, етницитету, доби и сл. Дискриминирајуће дјеловање иде у прилог појединца/групе, а усмјерено је на штету другог појединца/групе, чиме се истиче његов/њихов мање вриједан положај у друштву. Норме и правила на темељу којих се искључују те друге, најчешће мањинске групе, уграђене су у друштвену структуру и социјализацијски се репродукују путем образовног система, културе, медија, а каткад и политичког система.

Дјечији рад се односи на рад особа испод 18 година старости.⁴ Није сваки рад дјетета штетан и не подразумијева нужно експлоатацију. Не може се говорити о радној експлоатацији дјетета када дијете помаже родитељима у обављању основних кућних обавеза и свој џепарац зарађује од родитеља или радом у кућном бизнису, када се рад обавља у дјететово слободно вријеме, када је посао примјерен његовом психофизичком развоју и када посао не утиче на социјално-емоционални развој дјетета. Благовремено укључивање дјеце у обављање одређених послова представља важан подстицај за њихов социо-емоционални развој, учећи их социјалним вјештинама, које ће искусствено користити у будућем животу.

Експлоатација представља искоришћавање других људи путем проституције или других облика сексуалног искоришћавања, принудног рада или пружања услуга, ропства или поступака сличним ропству, служења под принудом или уклањања органа.

⁴ Конвенција о правима дјететета, Закон о ратификацији УН Конвенције о правима дјетета, Службени лист РБИХ, број 2/92 и 13/94

Кријумчарење представља недозвољено превођење или омогућавање превођења једног или више миграната или других лица преко државне границе или сачињавање, набављање или посједовање лажне путне или личне исправе у намјери прибављања неке користи за себе или другог. Кријумчарење представља и врбовање, превозење, сакривање, пружање заштите или на други начин омогућавање боравка кријумчарених лица у Босни и Херцеговини.

Малољетна особа/дијете је особа која није навршила 18 година живота.

Миграција (латински мигратио, миграре – лутање, кретање, сељење) подразумијева пристанак особе да оде из своје земље поријекла и усели се у дугу земљу. Миграција је добровољна и не подразумијева превару, присилу, експлоатацију и насиље. Миграција подразумијева физичко кретање кроз простор између двије дестинације; притом је важна удаљеност, вријеме или трајност боравка у другој земљи, становање тј. пребивање, активности и њихове посљедице.

Надлежне институције представљају сви државни, ентитетски, кантонални и општински органи у Босни и Херцеговини, које имају законом прописане надлежности да координирају или спроводе активности на превенцији и сузбијању трговине људима, односно надлежне су за пружање помоћи и заштите. Ти органи и институције су: Државни координатор за борбу против трговине људима и илегалне имиграције, Министарство безбједности, Државна агенција за истраге и заштиту, Гранична полиција, Служба за послове са странцима, Тужилаштво и Суд Босне и Херцеговине, Министарство за људска права и избјеглице, Агенција за равноправност полова, Министарство цивилних послова, Министарство правде, Министарство вањских послова, те ентитетске, кантоналне и општинске институције и организације, као и надлежна одјељења Брчко Дистрикта за унутрашње послове, социјалну, породичну и здравствену заштиту, науку и образовање, расељена лица и избјеглице, џендер центри, судови и тужилаштва.

Овлашћене организације означавају регистрована удружења или фондације (невладине организације) с капацитетом за заштиту и пружање помоћи жртвама и свједоцима жртвама. То су организације које су закључиле протокол о сарадњи у активностима везаним за борбу против трговине људима с надлежним институцијама.

Питање једнакости жена и мушкараца обухваћа право на једнакост и једнаке могућности, као и право на разлику те признање права и субјективно знање о томе, а тиче се саморепрезентације, самопоштовања и многоструких идентификовања појединаца/ки као људских бића.

Права жртва трговине људима су: адекватан и сигуран смјештај; здравствена заштита; информисање о њеном правном статусу и савјетовање у сегменту њезиних права и обавеза на језику који жртва разумије; правна помоћ жртви у току кривичног и других поступака у којима жртва остварује своја права; информације о начину приступа дипломатско-конзуларним представништвима земље поријекла или уобичајеног боравка жртве трговине; информације о могућностима и поступку репатријације; и различити видови тренинга и едукација у зависности од финансијских могућности.

Присилни дјечији рад етиолошки подразумијева присилу или пријетњу неким обликом казне, рад на који то дијете није самовољно пристало. Треба нагласити да код појединих облика искоришћавања дјеце постојање добровољног пристанка не спречава утврђивање почињеног кривичног дјела над дјететом, због чега се поред термина “присилни дјечији рад” више користи термин „радна експлоатација дјеце“.

Проституција представља праксу добровољног упуштања у сексуалне активности, обично са особама које нису супружници или пријатељи, ради директне исплате у новцу или другим вриједностима. Проституција може бити добровољна ако је у питању индивидуални избор искључиво пунољетне особе, под условом да то није организована активност у којој учествује више особа (нпр. подвођач и особа која се проституше или више њих).

Рехабилитација представља мјере предузете ради опоравка и укључивања рехабилитоване особе у свакодневне животне токове.

Реинтеграција се може схватити као накнадно обнављање или допуњавање нечега што је појединцу или некој друштвеној групи било битно или им је недостајало, а што је имало пресудан утицај на настанак нежељене појаве, у овом случају трговине жртвом. Реинтеграција представља свеобухватан процес који је усмјерен на отклањање узрока трговине људима. Изазивање промјена у личности појединца, његовој породици и локалној заједници је главни предуслов успјешне реинтеграције. Уколико су промјене само на једном нивоу, нпр. личном, а не прате их истовремено промјене и на осталим нивоима, извјесније је да ће жртва поново бити у опасности, него да ће се у потпуности реинтегрисати. У овоме и јесте најзначајнија разлика између ресоцијализације и реинтеграције. Док ресоцијализација инсистира на одговарајућим промјенама на нивоу појединца, реинтеграција подразумијева неопходност промјена на свим нивоима. Реинтеграција укључује процесе рехабилитације, репатријације и ресоцијализације.

Репатријација подразумијева процес повратка странца жртве трговине људима у земљу поријекла.

Ресоцијализација представља повратак жртве у друштвену заједницу и њену оспособљеност да живи друштвено усклађеним животом, као и да нормално и успјешно обавља друштвене активности. Овдје се претпоставља или да процес социјализације појединца није успјешно довршен током развоја и сазријевања личности или да је код особа, које су биле успјешно социјализоване, дошло до испољавања неадаптираног понашања усљед различитих неповољних фактора. Због тога постоји потреба за њиховом накнадном ресоцијализацијом.

Самоидентификовање подразумијева ситуацију у којој пунољетна особа објашњава облике експлоатације, којима је била изложена током одређеног временског периода, а на основу којих ће надлежни службеник или овлаштено лице процијенити да ли се ради о потенцијалној жртви трговине људима.

Сексуално насиље је превладавајући облик полно условљеног насиља и покрива бројне врсте сексуалног злостављања, међу којима су: полно узнемиравање, присилне сексуалне радње, силовање, инцест, сексуално ропство, проституција, насилна дјела против сексуалног интегритета жена, присилна трудноћа, негирање права на коришћење контрацепције и други облици нежељеног сексуалног понашања. Свјетска здравствена организација дефинише сексуално насиље као било који сексуални чин, покушај остваривања сексуалног чина, нежељени сексуални коментар или приједлог који је усмјерен против особе и њезине сексуалности, а који може починити друга особа без обзира на однос са жртвом или ситуацију у којој се налазе. Карактерише га употреба силе, пријетње или уцјене за угрожавање добробити и/или живота саме жртве или њој блиских особа. Уз то, у тај тип насиља ваља укључити и различите облике ритуалних пракси, укључујући силовање у рату, генитално сакаћење жена или казне за родну трансгресију.

Специјални третман дјетета подразумијева обезбјеђивање смјештаја на безбједно мјесто, поштовање мишљења дјетета, право на повјерљивост и дискрецију, право на информацију, ефикасно вођење поступка односно процјену појединачног случаја, те проналажење и примјену трајног рјешења.

Пол/род представља биолошке карактеристике које обиљежавају људска бића као жене и мушкарце. У друштвеним се наукама пол дефинише као друштвена и законска класификација биолошких карактеристика које особе дијеле на само двије категорије, на мушки и женски пол.

Полна дискриминација представља свако искључивање, ограничавање или неједнак третман темељен на полу. Укључује све облике понашања или предрасуда који су усмјерени на оспоравање права на темељу пола. Појам се најчешће односи на дискриминацију женског пола.

Стереотип представља генерализоване ставове о некој другој, али и властитој скупини. Најчешће обухваћају физичке и психичке карактеристике за које се претпоставља да одређују прије свега неког/неку појединца/ку, а затим цијелу групу којој тај појединац/ка припада. Најчешће су позитивни стереотипи ставови о нашој групи, а негативни се односе на ставове о другим групама, иако је могућа и обрнута ситуација.

Свједок је лице без чијег свједочења нема изгледа да се у кривичном поступку истраже и утврде чињенице или утврди боравиште осумњиченог лица, или без чијег свједочења би то било јако отежано.

Трговина људима означава употребу силе или пријетње употребе силе или друге облике принуде, отмице, преваре или обмане, злоупотребе власти или утицаја или положаја беспомоћности или давања или примања исплата или других користи како би се приволило лице које има контролу над другим лицем да: врбује, превезе, преда, сакрије или прими лице у сврху искоришћавања проституцијом другог лица или других облика сексуалног искоришћавања, присилног рада или услуга, ропства или њему сличног односа, служења, одстрањивања дијелова људског тијела или другог искоришћавања. Израз трговина људима, исто тако, обухваћа сљедеће појмове кривичних дјела, која су предвиђена Кривичним законом Босне и Херцеговине: заснивање ропског односа и превоз особа у ропском односу и међународно врбовање ради проституције. Такође, обухваћа кривична дјела трговине људима која су предвиђена кривичним законима ентитета и Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине ради вршења проституције, искоришћавање дјеце у сврху порнографије, производња и приказивање дјечије порнографије, навођење на проституцију и упознавање дјетета са порнографијом.

Врбовање/регрутовање у домену трговине људима обухваћа разне облике преваре, обмане, лажи и/или искривљавање чињеница у сврху увјеравања особе – жене, дјетета и/или мушкарца – да пристане на понуђене, односно лажно представљене услове живота и/или рада у матичној земљи или иностранству. Врбовање може вршити непозната особа, али се у пракси најчешће ради о познанику, пријатељу, партнеру и/или члану породице. Такође, врбовање се може вршити посредством агенције за запошљавање и/или склапање бракова, као и путем огласа за посао који се могу наћи у новинама.

Жртва је свако физичко лице које је постало предмет трговине људима у смислу дефиниције трговине људима.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Андриловић, В. и Чудина-Обрадовић, М., *Основе опште и развојне психологије*, Загреб, Школска књига, 1994.
2. Бојанић, Н. и Модли, Д., *Дјеца као извор информација о криминалном догађају*, Сарајево, Криминалистичке теме, 2012.
3. Бритон, Р. и Маљевић, А., *Трговина људима и кријумчарење миграната – смјернице за међународну сарадњу*, УНОДЦ, 2010.
4. Charnysh, V., Lloyd, P. i Simmons, B., *Frames and consensus formation in international relations: The case of trafficking in persons*, European Journal of International Relations, 2014.
5. Di Nicola, A., *Prostitution and Human Trafficking: Focus on Clients*, New York, NY: Springer, 2009.
6. European Commission, *The EU Strategy towards the Eradication of Trafficking in Human Beings 2012–2016*, Brussels, 2012.
7. The smoking gun, *Federal agents arrest Twitter pimp for sex trafficking of child*, 2012., Преузето са: <http://www.thesmokinggun.com/buster/twitter-pimp-arrested-758490>
8. Gallagher, A., *Human rights and the new UN Protocols on Trafficking and Migrant Smuggling: A preliminary analysis*, Human Rights Quarterly 23(4): 975–1004., 2001.
9. Gallagher, A. i Holmes, P., *Developing an Effective Criminal Justice Response to Human Trafficking: Lessons From the Front Line*, International Criminal Justice Review, vol. 18, 3: pp. 318-343., 2008.
10. http://www.zemljadjece.org/index.php?option=com_content&view=article&id=195&Itemid=129&lang=sr
11. *Global Estimate of Forced Labour*, Geneva, 2012.
12. John, T. i Maguire, M., *Criminal Intelligence and the National Intelligence Model*, (u: *Handbook of Criminal Investigation*, ur. Newburn, T. et. al.), Devon, Willan Publishing (199-226), 2007.
13. *Кривични закон РС, Службени гласник РС*, бр. 22/03
14. *Кривични закон ФБиХ, Службене новине ФБиХ*, бр. 36/03
15. Latonero, M., Musto, J., Body, Z., Boyle, E., Bissell, A., Kim, J., i Gibson, K., *The rise of mobile and the diffusion of technology-facilitated trafficking*, USC Annenberg Center on Communication Leadership and Policy, University of Southern California, 2012. Преузето са: https://technologyandtrafficking.usc.edu/files/2012/11/HumanTrafficking2012_Aug12.pdf

16. Nieuwenhuys, C. i Pécoud, A. *Human trafficking, information campaigns, and strategies of migration control*, American Behavioral Scientist 50(12), (1674–1695), 2007.
17. Обрадовић, В., Трговина женама у Босни и Херцеговини, Факултет криминалистичких наука, Универзитет у Сарајеву, Сарајево, Центар за научно-истраживачки рад, 2004.
18. Okech, D., Morreau, W. i Benson, K., *Human trafficking: Improving victim identification and service provision*, International Social Work, vol. 55, 4 (488-503), 2012.
19. Organization for Security and Co-operation in Europe, *Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings*, Vienna, 2003.
20. Organization for Security and Co-operation in Europe, *Adeendum to the OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings: One Decade Later*, Vienna, 2003.
21. OSCE, *Policy and legislative recommendations towards the effective implementation of the non-punishment provision with regard to victims of trafficking*, 2013.
22. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1325 (1997) о трговини женама и присилној проституцији у земљама чланицама Вијећа Европе, Стразбур, 1997.
23. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1450 (2000) о насиљу над женама у Европи, Стразбур, 2000.
24. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1523 (2001) о ропству у домаћинству, Стразбур, 2001.
25. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1526 (2001) о кампањи против трговине малољетницама да би се зауставила источно Европска рута: примјер Молдове, Стразбур, 2001.
26. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1545 (2002) о кампањи против трговине женама, Стразбур, 2002.
27. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1610 (2003) о миграцијама повезаним са трговином женама и проституцијом, Стразбур, 2003.
28. Парламентарна скупштина Вијећа Европе, Препорука 1663 (2004) о ропству у домаћинствима: служење, дјевојке за помоћ у кући и нарученим/уговореним младима за закључење брака, Стразбур, 2004.
29. Peer Concordian, *Journal of European security and Defense Issues, Crime, Corruption and National Security*, vol. 3, izdanje 1.; The George C. Marshal European Center for Security Studies in Garmish-Partenkirchen, Njemačka, www.marshallcenter.org
30. Правила о заштити жртава и свједока жртава трговине људима држављана БиХ, Службени гласник БиХ, број 66/07, чл. 6, 7, 10 и 15.
31. Ratcliffe, J., *Intelligence Led Policing*, Devon, Willan Publishing, 2000.
32. Службени гласник Босне и Херцеговине, br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10.
33. Tilley, N., *Crime Prevention*, Devon, Willan Publishing, 2009.
34. United Nations Office on Drugs and Crime, *Global Report on Trafficking in Persons*, Vienna, 2012.
35. United Nations Office on Drugs and Crime, *Global Report on Trafficking in Persons*, Vienna, 2014.
36. United Nations Office on Drugs and Crime, *Strategy on Human Trafficking and Migrant Smuggling*, Vienna, 2012.
37. Устав Босне и Херцеговине
38. Вијеће Европе, Препорука број Р (2000) 11 Комитета министара земљама чланицама о акцији против трговине људима у сврху сексуалне експлоатације, Стразбур, 2000.
39. Вијеће Европе, Препорука Рец (2002) 5 Комитета министара земљама чланицама о заштити жена од насиља, Стразбур, 2002.

40. Вијеће Европе, Препорука број Рец (2001) 16 Комитета Министара земљама чланицама о заштити дјеце против сексуалне експлоатације, Стразбур, 2001.
41. Вијеће министара Босне и Херцеговине, Стратегија и Акциони план супростављања трговини људима у Босни и Херцеговини за период 2013–2015, Сарајево, 2013.
42. Wooditch, A., *Human Trafficking Law and Social Structures*, International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, vol. 56, 5 (673-690), 2012.
43. Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Брчко Дистрикта Босне и Херцеговина; Службени гласник Брчко Дистрикта, број 9/13.
44. Закон о измјенама и допунама Кривичног закона Републике Српске; Службени гласник Републике Српске, број 67/13.
45. Закон о кретању и боравку странаца и азилу, Службени гласник БиХ, бр.36/08, чл. 54, 56 и 58.
46. Закон о заштити свједока под пријетњом и угрожених свједока ФБиХ, Службене новине ФБиХ, бр.36/03, чл.7.
47. Закон о заштити свједока у кривичном поступку РС, Службени гласник РС, бр. 48/03, чл.6.

